

Etikkens mål og forankring i en foranderlig verden

Når vi står overfor valg som ikke gir seg selv, der vi må bryne oss på hva er riktig å gjøre, kan vi forestille oss ulike scenarier – der ulike handlemåter sannsynligvis vil føre oss i forskjellige retninger. Her møter vi selve grunnspørsmålet i etikken. Vi kan finne gode argumenter for de fleste valg, men kan vi vite hva som er det beste? Finnes det noe vi kan måle handlingene og resultatene opp mot?

Med velvilje fra det Londonbaserte tidsskriftet *Philosophy Now*, har vi fått anledning til å oversette en tankevekkende artikkel om etikkens forankring i en foranderlig verden. Stephen L. Anderson viser hvor vanskelig det kan være å gi en siste og endelig begrunnelse for et etisk standpunkt. Til tross for den etiske filosofiens voluminøse innhold og tunge tanksstrukturer, forblir den likevel så uendelig lett, nærmest svevende. Etske standpunkter lar seg aldri helt bolte fast til et sikkert og udiskutabelt forutsetningsgrunnlag. Til tross for dette faller ikke tilværelsen fra hverandre. Etikken synes å ha en forankring som vanskelig lar seg integrere i logiske kategorier.

Kyrre Klevberg har møtt Julius, en tidligere barnesoldat fra Uganda, og tegner et sterkt og skremmende bilde av de traumer og lidelser som disse barna gjennomgår, ikke bare mens krigshandlingene raser, men også i etterkant. Spørsmål om reintegrering og forsoning blir akutte, både for den enkelte, men også for samfunnet for øvrig. Skal norske styrker i Afrika kunne mestre møtet med barnsoldater i krig og konflikt, må de ha en grundig kjennskap til barnesoldatenes menneskelige, sosiale og kulturelle bakgrunn.

Selv om avstanden fra barnesoldater i Afrika til norsk ungdomskultur knapt kan være større, er det en spennende kontrast å se nærmere på hva som preger norske tenårings hverdag og verdier. Morten Holmqvist gir oss et tidsbilde av dagens ungdomskultur, en kultur som i stor grad vil være med å forme framtidens soldater på godt og vondt. Et viktig aspekt ved all undervisning, det være seg teknisk eller moralsk, er kjennskap til mottakerens forutsetninger. Holmqvist hjelper oss med det siste. Krigens krav, etikkens materiale innhold og mottakeren kulturelle forutsetninger, legger hver på sin måte rammene for etikkundervisningen i Forsvaret.

Øystein I. Larsen, tidligere biskop i Sør-Hålogaland, er opptatt av hvordan vi skal nå fram med budskapet på en målrettet, enkel og troverdig måte. Det er slik

han beskriver sitt ideal for en preken. Det målrettede ligger i oppmerksomhet *hos meg*: Hva vil jeg med dette? Det enkle ligger i oppmerksomhet *hos deg*: Hvordan skal du få tak i dette? Det troverdige ligger mellom oss, *hos oss*: Hva skjer mellom oss ved dette. Samtidig understreker han at forkynnelsen er mer enn den som forkynner. Vi behøver ikke børste støv av ordene. De lever.

Elling Erichsen løfter i sin artikkel fram erfaringene med keltisk spiritualitet fra gudstjenester og forbønnshandlinger i The Abbey i Iona Community. Erichsen framholder at den keltiske kristne tradisjonen vektlegger et positivt menneskesyn, grunnleggende annerledes enn i vår lutherske tradisjon, noe som også får klare uttrykk i liturgien:

God's goodness at the heart of humanity, planted more deeply than all that is wrong.

Nils Terje Lunde forsvarte i fjor høst sin teologiske doktoravhandling. Avhandlingen, «Norm og situasjon», er en drøfting av krig/fred-spørsmålet i lys av kirkelig debatt i Norge i tiden 1945 – 2003. Lunde gir her en presentasjon av avhandlingen og den etiske modellen som er utviklet som et forsøk på å integrere det normative og det situasjonsmessige.

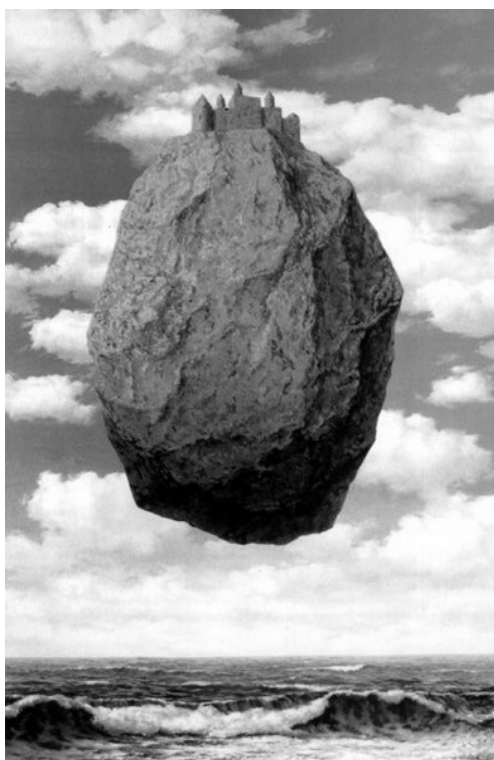
Forsvarets institutt ved Norges idrettshøgskole, med redaktørene Anders McD Sookermany og Jørgen W. Eriksen, har nylig gitt ut et festskrift til Nils Faarlund. Jens B. Jahren har sett nærmere på det dette, og er opptatt av at gjennom dette verket får enda flere en mulighet til å bli kjent med Faarlund, hans tanker og det han står for. GIH, Robert Mood, sa blant annet dette i sin tale til Faarlund ved utgivelsen (gjengitt fra Forsvarsnett):

Vissheten om at militære handlinger alltid har uforutsette politiske og sosiale konsekvenser – og at disse ofte følger i kjølvannet av «dårlige vegvalg» – gjør at mesterevnen til den enkelte soldat og avdeling må tuftes på deltagelse og innlevelse. Dette krever empati og åpenhet for andre, kulturforståelse og menneskekjennskap. Dette oppfatter jeg å være helt i tråd med Faarlunds ideologi, der innlevende kjennskap, som han uttrykker det: «[...] forutsetter 'personifisering' – deltagelse – og gir på den måten kjøl og ror til tanker og handlinger». Tankene får her retning gjennom evnen til å resonnerer ut ifra tidligere vegvalg: «Dette har jeg vært med på før, men på en annen måte». Handlingen holder mål fordi erfaringen var lagret sammen med andre erfaringer. I møtet med det ukjente ble det en mesterlig handling – fordi trekk og strukturer fra det kjente ble gjenkjent, satt sammen på en ny måte – og gjort relevant i håndteringen av nye situasjoner

*Paul Otto Brunstad
Are Eidhamar*

Etikkens uutholdelige letthet*

AV STEPHEN L. ANDERSON ©

Som barn lærte vi veldig tidlig det enerverende spillet som bestod i å motsi våre foreldre. Vi fant raskt ut at det utrettelige tilsvaret «hvorfor det» eller en ubøyelig rekke av spørsmål om årsaker kunne gjøre foreldreløse målløse i forhold til alt.

«Spis grønnsakene dine.»

«Hvorfor?»

«Sitt rett i ryggen.»

«Hvorfor?»

«Gå og legg deg.»

«Men, hvorfor det?»

Ofte, og i fortvilelse, grep mødrene våre til den eneste responsen som kunne lukke munnen på oss: «Fordi jeg sier det.» Vi hatet alle det trikset. Det virket så prinsippryttersk, så tilfeldig, men allikevel så endelig. Surmulende ga vi opp, mens vi i skjul sverget på at skulle vi noen gang få barn, ville vi aldri behandle dem sånn. Vi skulle bli annerledes. Vi skulle gi våre barn gode grunner for alt vi gjorde. Vi skulle aldri ty til så nedrige taktikker. Hvor merkelig er det da ikke å ta seg selv i å bruke dette gamle, utprøvde og trofaste tilsvaret som forarget oss sånn da vi var yngre. «Fordi jeg sier det.» Tilfeldig autoritet. Endelige svar. Slutt på diskusjonen.

Kanskje er det menneskelig å forakte absolutte svar, spesielt i forhold til ting vi anser for å tilhøre personlig smak. Vi liker ikke å bli lukket inne. Vi liker ikke

---

* Denne artikkelen er tidligere publisert i *Philosophy Now, a magazine of ideas*, Issue 62, 2007, og vi takker artikkelforfatteren for at han har latt oss få trykke den i *PACEM*. Artikkelen er oversatt til norsk av Raag Rolfsen.

å bli fortalt at det finnes ting som rett og slett er utilgjengelig for oss, mens det finnes andre ting som vi kan gjøre noe med. Vi liker friheten vår; mulighetene, valgene. Kanskje dette også er grunnen til at vi har en slik avsmak for moralske dommer, og at vi foretrekker etikken. Etikken synes på en måte mer voksen, og visselig mer sofistikert, enn ren moralitet. Etikken synes å tilby frihet. Moral minner oss om våre mødre.

Etikk og moralitet

Mesteparten av tiden er vi ikke engang bevisst hvorfor noen verdidommer irriterer oss mer enn andre. Kanskje har vi ikke engang vurdert forskjellen på den følelsesmessige nyttebelastningen som knytter seg til henholdsvis etikk og moral. Selv i etikkbøker finner man at begrepene «etikk» og «moral» ofte brukes om hverandre.¹ En liten ettertanke er allikevel nok til å vise at vanlig ordbruk bekrefter en interessant forskjell. Det er for eksempel vanlig å snakke om «yrkesetikk», mens det er mindre vanlig og mer politisk problematisk å snakke om «yrkesmoral». Eller, for å ta et annet eksempel, hvis en direktør skiller seg fra sin kone og gifter seg med sekretæren, så vil han ta mindre anstøt av spørsmålet: «Mener du at det er etisk?» enn av spørsmålet: «Mener du at det er moralsk?»

Forskjellen mellom de to begrepene understrekes ytterligere av de forskjellige måtene en person naturlig ville reagere på slike spørsmål. Hvis direktøren blir stilt overfor det første spørsmålet, er det sannsynlig at han vil ty til rasjonaliseringer som:

Ja, for på tross av den naturlige ubalansen i makt mellom meg og min sekretær, så har jeg vært nøye med å ikke manipulere situasjonen, og i tillegg aksepterer min kone avgjørelsen. Videre er det ingen barn med i bildet.

Og så videre. Det han ønsker å vise er at hvis man følger en rasjonell tankerekke, så er det valget han har tatt *fornuftig, praktisk* og i alle fall *tillatelig*. Hvis han på den andre side utfordres i forhold til om hans beslutning er *moralsk*, vil han sannsynligvis reagere med sinne eller selvforsvar, kanskje med ord som:

Det er ikke din sak. Hvem tror du at du er? Hvordan våger du å opptre som dommer?

Og så videre. I dette tilfellet kjenner han på at det står om mer enn handlingens rasjonelle kvalitet. Spørsmålet om han står foran en utenforliggende norm er brakt inn i spillet. Han er kalt inn for retten. Det er det han finner støtende.

---

¹ Betydningsforskjellen reflekteres i ordbruken og ikke i forhold til opprinnelsen av ordbetydningen. De to begrepene har lignende etymologisk opphav. (Se Peter Singer. *Ethics*. Oxford: Oxford, 1994, p. 4-5, for eksempel.) I dette tilfellet, som i mange, er etymologien allikevel ikke avgjørende; vanlig ordbruk er mer nyansert.

For å være presis: Når vi snakker om hva som er *moralsk*, referer vi til objektive normer for rett og galt – vi kan kalle det «naturrett», «guddommelig forskrift» eller til og med «karma», akkurat som vi ønsker – uansett, tanken er at en ytterste norm for rett og galt er krenket eller respektert. Motsatt, når vi snakker om *etikk*, så impliserer ikke det på noen måte en slik vurdering: vi spør da kun om det er mulig å forene spesielle handlinger med fornuften eller, alternativt, med sosiale forventninger. Det gnagende spørsmålet om rett og galt er blitt oppløst til mindre provoserende begreper som gjelder fornuft og ufornuft, eller kanskje om det tilrådelige og det ikke-tilrådelige. Den moralske dommens brodd er sløvet, hvis den da ikke er fjernet fullstendig.

Etikkens verdslighet

Når vi anerkjenner denne skjelningen, innser vi at moralitet i seg selv er et *religiøst* begrep. Dette trenger ikke å være så kontroversielt som det først synes. Moraliteten er «religiøs» bare i den betydning at den forutsetter at det kan eksistere en handlingskodeks ut over det som mennesker, individuelt eller kollektivt, kan bestemme selv.² Moralitet impliserer med andre ord at det finnes ytterste svar på hva som er rett og galt i en gitt situasjon. I sin tur medfører dette at ting har tilsiktede formål. Tingene har roller å spille i universet. Det forutsettes at når mennesker tar «moralske» eller «umoralske» beslutninger, så velger de å handle til fordel for eller i motstrid til disse formålene. Dette impliserer videre eksistensen av noen som gir disse formålene; en Skaper som definerer rett og galt i ytterste forstand, uavhengig av menneskeheten. Menneskets ansvar blir da å *oppdage* de formålene og rollene som eksisterer på forhånd, for så å handle deretter. Det blir da åpenbart at «moralitet», slik begrepet brukes til vanlig, nødvendigvis eksistensen av en type autoritet uavhengig av menneskeheten.³

I motsetning til moraliteten tenderer «etikken» mot å være et sekulært begrep. Det er åpenbart at det finnes en betydning der vi kan snakke om at «etikken» tilhører religionen. Det er når etikken blir sett på som *applisert moralitet*. Noen filosofer, som for eksempel Simon Blackburn i Cambridge, hevder at moraliteten klarer seg helt uten etikk. Han skriver:

[Religiøse] mennesker behøver ikke å tenke for mye på etikk, siden det finnes en normgi-

---

² En uberettiget slutning ut fra dette kunne være at ikke-religiøse mennesker ikke kan handle moralsk. En slik slutning ville åpenbart være usann.

³ Den åpenbare innvendingen mot moralitet er selvsagt spørsmålet: «Hvem sin autoritet?» Ved hvilket sett av kriterier fastsetter vi hvilket av de forskjellige religiøse alternativene som har de rette svarene? Dette er allikevel ikke denne artikkelens umiddelbare anliggende og ville kreve en mer utfyllende behandling enn det de herværende rammene tillater.

*vende instruksjonskodeks, en håndbok for hvordan en skal leve.*⁴

Men dette synes å se bort fra kompleksiteten knyttet til debatter rundt særskilte religiøse forordninger, som for eksempel «Du skal ikke drepe». Hva utgjør et «drap»? Og det er mye debatt i religiøse fellesskap omkring hvordan ufødte barn, eldre mennesker og fiendtlige soldater passer inn i definisjonen av drap. Å snakke om etikk *innenfor* et religiøst livssyn er allikevel grunnleggende annerledes enn å snakke om etikk *i stedet for* et religiøst livssyn.

Det forblir en kjensgjerning at etisk filosofi streber etter å finne rasjonaliseringer for beslutningstaking uavhengig av religiøse rammer. Den filosofiske etikken søker å løse spørsmål om «rett» og «galt» på en måte som er mer nyanisert og fra sak-til-sak enn det som religiøse forordninger tillater. Som hovedregel krever ikke etikken forklaringsgrunner ut over den menneskelige verden. Etikken kan slik erstatte religiøse forklaringsmodeller, og det er denne muligheten som begrunner at vi fastslår at begrepet «etikk» er grunnleggende verdslig.

Den etiske filosofiens sentrale prosjekt er derfor å begrunne beslutninger omkring «rett» og «galt» i noe annet enn et overlevert, objektivt syn på universet. I stedet for å referere til metafysiske kilder for autoritet, er dens håp at menneskeheten skal finne et tilstrekkelig uavhengig grunnlag – i fornuft eller nytte, kanskje – slik at den kan unnvære gamle religiøse garantier og kan unngå noe som helst tilfang av metafysisk hokuspokus.

Et raskt blikk på etikkens historie viser hvordan dette virker. De gamle stoikerne påkalte for eksempel det overordnede pliktprinsippet, mens epikureerne påkalte lystprinsippet. Den kinesiske filosofen Meng Ke så på «menneskenaturen» som en kilde til godhet, mens hans nærmest samtidige Aristoteles valgte den «moralske vanen». Mye senere valgte Thomas Hobbes seg en slags «naturrett», mens Jean-Jacques Rousseau valgte seg en helt annen. I det nittende århundret tilbød J. S. Mill den berømte grunnsetningen at det som er rett kan bestemmes ut fra en handlings tendens til å skape det største godet for flest mulig mennesker. Mer nylig ser vi at eksistensialistene hevder «egentlighet» som det ledende prinsippet, at dydsetikerne peker på viktigheten av karakterforming, at pragmatistene understreker «praktisk anvendbarhet» og så videre. Det disse etiske teoriene har felles, er at de søker etter et etisk prinsipp som kan erstatte «fordi den guddommelige væren sier det», eller «siden det er slik». Alle appellerer til grunnleggende menneskelige årsaker eller behov og ikke til en guddommelig åpenbaring eller til tradisjonell visdom.

Immanuel Kant er en av de mest optimistiske og sannsynligvis den mest innflytelsesrike representanten for fornuftsbasert etikk. Som mange filosofer i sin

⁴ Simon Blackburn. *Ethics: A Very Short Introduction*. (Oxford: Oxford, 2001) side 9.

tid hadde Kant en solid tro på at mennesket i ytterste instans var et *fornuftig* dyr. Han trodde derfor at fornuften kunne utgjøre en stabil grunn for etikken. Hans mest berømte oppfinnelse, hans «kategoriske imperativ», lærer at det bare er rett å gjøre det som man «samtidig vil skal bli en allmenn lov».⁵ (I dagligdagse termer: Ikke gjør det hvis du ikke vil at alle andre skal gjøre det.) For å illustrere poenget kan vi se for oss en tyv. Det er i følge Kant galt å stjele fordi tyveri er en selvmotsigende handling. Tyven vil gjøre andres eiendom til sin eiendom, og slik, kan vi anta, nyte de samme eiendomsrettighetene i forhold til sitt tjuvgods som han nettopp har nektet den forrige eieren. På denne måten, tenkte Kant, kan fornuften på egenhånd vise at tyveri er galt – en jobb vi tidligere var avhengig av religiøse lover eller uprøvd tradisjon for å gjøre.

Alt dette synes vel og bra, men etiske filosofer utfordres vedvarende av problemer det ikke finnes enkle svar på. Det er ikke nødvendig å referere til den store variasjonen som eksisterer blant eksponenter for etisk filosofi for å understreke dette poenget. (Det er tross alt alltid mulig at en av dem faktisk har rett mens alle de andre tar feil. Det rene faktum at det finnes gjensidige motsetninger kan ikke utgjøre det avgjørende problemet.) Uavhengig av de forskjellige hovedprinsippene finnes det mer enn nok vanskeligheter som alle etiske tilnærminger deler. Her skal vi kort nærme oss fire av disse problemene.

Etikkens vedvarende problemer

1. Sofistikkens korroderende kraft⁶

Det er kanskje sant at ingen liker en sofist, men det å mislike noen redder allikevel ingen fra de problemene som blir reist. Enhver etiker må konfrontere skeptikere som ønsker å stille spørsmål ved alle de prinsippene etikeren har bestemt som grunnleggende. Ansikt til ansikt med en slik utfordring finner etikere det vanskelig å gi avgjørende grunner for hvorfor akkurat deres prinsipp skal være det fundamentale. Når de forsøker å gi slike avgjørende grunner, kan skeptikerne alltid finne utgangspunkter for nye spørsmål.

---

⁵ Immanuel Kant, «The Good Will and the Categorical Imperative», *The European Philosophers from Descartes to Nietzsche*. Ed. M. Beardsley. (Toronto: Random House, 2002) side 473.

⁶ Sofistene var en gruppe filosofer som levde samtidig med Platon. De var dedikert til et særskilt relativistisk syn på sannhet. De mente at mennesket bokstavelig talt er «alle tings mål» spesielt i forhold til sannheten. Det man kunne framstille som «sant» gjennom argumentasjon var så nær det var mulig å komme en absolutt sannhet. Substantivet «sofistikk», som er avledet fra deres navn, betyr en måte å resonere på som nok kan være subtil og sofistisert, men som har en tendens til å oppløse ethvert grunnlag for rasjonell argumentasjon i den generelle kynismens syrebad. Sofistikk tar ingenting for gitt og insisterer på en vanntett argumentasjon for ethvert utsagn.

Hvorfor skulle for eksempel det gode for de mange veie mer enn det gode for de få, slik Mill hevdet, eller hvorfor skulle nytelse være skattet høyere enn smerte når smerte i mye høyere grad synes å kunne føre til karakterutvikling? Selv fornuftsprinsippet er ikke uangripelig, for hvorfor skulle fornuften herske hvis, som Friedrich Nietzsche hevdet, alle fornuftsargumenter bare maskerer «viljen til makt»? Kants lovpriste «kategoriske imperativ» blir også bytte for sofistikken, siden det er svært enkelt å spørre hvor den loven er skrevet som sier at folk ikke bør gjøre det som er motsigende. Løgneren vet godt at hans løgn ikke kan gjøres universell. Han er faktisk helt avhengig av dette for at hans løgn skal ha effekt. Jo mer andre forteller sannheten, desto mer effektivt blir sannhetsavviket. Hvem kan påstå at han tar «feil»?

I vår postmoderne verden er sofistikk mer vanlig enn noen gang. Den seiler ofte under særskilte filosofiske bevegelsers flagg, som anarkisme, nihilisme eller dekonstruksjon, men sofistikken er like ofte bare et biprodukt av tidens ånd. Den er uansett en kraft etikken må regne med.

2. *Tvangsproblemet*

Et annet vedvarende problem er tvangsproblemet. Vi ender ofte i en vanetenkning som sier at etikk handler om hvordan et individ kan rettferdiggjøre sine valg overfor sin samvittighet. Dette er mindre enn halve sannheten om etikkens funksjon. Hvis ikke samvittigheten anklager ham eller henne, så behøver ikke det isolerte individet å bry seg med å snakke om etikk i det hele tatt. Individet trenger etikken kun sammen med andre, som del av et samfunn. Det er da individet må rettferdiggjøre sin atferd for å oppnå andres anerkjennelse – eller i alle fall aksept. Men den enighet personen søker kan bare oppnås gjennom å *tvinge* andre til å akseptere hans eller hennes etiske prinsipper, men uten at det finnes noen grunn til at disse etiske prinsippene skulle føles forpliktende av andre. Under slike forhold greier ikke etikken å levere i forhold til dens viktigste løfte, løftet om å frigjøre fra moralsk fordømmelse.

Dette gjør oss oppmerksom på en annen årsak til at moralsk og etisk språk blandes sammen i etikken: Vi *forventer* at etikken skal gi oss den samme bekræftelsen, den samme uangripelige tilhørigheten, og den samme uunngåelige sosiale respekten som moraliteten fører med seg. Men etisk rettferdiggjørelse innehar kanskje ikke muligheten til å gi det stempellet eller den godkjennelsen som vi kunne ønske. Å handle i tråd med ens egne verdier kan i seg selv være aktverdig; men det fører ikke med noen logisk nødvendighet til at de andre blir enig i eller deler ens verdidommer. Etikks kraft til å tvinge fram en sosial konsensus eller en bekræftelse av verdier er tvilsom.

Et annet forhold der tvang blir et problem for etikken, er der hvor dens prinsipper utfordres av sterke motkrefter. Det er viktig å være klar over at etikken kun kommer i spill når det er gode grunner for å handle uetisk. Ordet «etikk» trenger ikke å være aktuelt når en person ikke har noen grunn til å gjøre noe galt. Vi kaller for eksempel ikke en lotterivinner som tar imot gevinsten en «etisk» person, siden det ikke finnes noen grunner til ikke å ta imot gevinsten. På den andre siden kaller vi en lege en «etisk» person når han frasier seg fortjeneste og ruinerer sin karriere ved å nekte å utføre unødvendig kirurgi ved et skruppelløst privatsykehus. I dette tilfelle beundrer vi legen spesielt fordi han eller hun uten å la seg påvirke seiler i stikk motsatt retning av alle vinder som blåser. Det som framstår som beundringsverdig, er at denne personen finner styrke i seg selv til å gjøre det rette. Men ved hvilken kraft er legen drevet til å gjøre det? I forhold til hvilken målesnor beundrer vi ham eller henne? Hvordan vet vi at vår beundring er vel fundert? Ved hvilken autoritet tvinges slike ting igjennom?

3. Språkproblemet

Dette fører oss til et tredje problem; problemet med verdiladet språk. Ethiske diskusjoner er fullt av ord som «rett» og «galt», «godt» og «ondt», «sunt» og «usunt», «naturlig» og «unaturlig», «rettferdig» og «urettferdig», «rimelig» og «urimelig» og så videre.⁷ Alle disse begrepene, sammen med nesten alle nødvendige etiske adjektiver, kaller vi «verdiladede begreper»: De er ord som allerede inneholder implisitte verdidommer.

Her må vi skille mellom det en *personlig* er berettiget til å si og det man er *logisk* berettiget til å si. Enhver person er personlig berettiget til å kalle «godt» eller «ondt» det han eller hun ønsker og å foreta alle mulige typer verdivurderinger. Logisk berettigelse krever allikevel mer; det krever logisk konsistens og bevisførsel for alle verdidommer. Det kreves derfor av filosofen at han eller hun gjennomfører rasjonelle argumenter som begrunner bruken av verdiladet språk. Hvis etikeren ikke kan tilveiebringe en tydelig begrunnelse for sine verdiladede begreper, blir etikeren iver og veltalenhet mot denne bakgrunn bare et røykteppe for å skjule en vaklende tenkning.

I forhold til hvilken standard kan bruken av særskilte verdiladede begreper rettferdiggjøres? Saken er for så vidt grei hvis vi kan si at den guddommelige væren sier at slik og slik er det. Saken er langt fra så grei når selve temaet er riktigheten av våre verdidommer – slik det med nødvendighet er i etisk filosofi. Ved å bruke verdiladede begreper forsøker etikeren kun å unngå spørsmålet.

---

⁷ Problemet er spesielt akutt i dydsetikken, som rett og slett forutsetter at det finnes en generell enighet om de forskjellige egenskapene som konstituerer en «god karakter». En slik konsensus finnes ikke.

Hvis vi sier «nyttelse er godt», ved hvilken standard bedømmer vi da nytelsens «godhet»? Kun ved det faktum at den skaper nytelse. Det er da visse en sirkelargumentasjon. Verdivurderinger krever skikkelig begrunnelse.

4. Grunnlagsproblemet

Dette leder oss til det siste og mest alvorlige problemet med etikk, problemet med å finne grunner. For å si det enkelt: Innenfor et univers som på forhånd er fratatt ethvert absolutt svar og enhver objektiv sannhet er det ingen grunn til å godta *noe* etisk prinsipp som avgjørende. Hvis vi operer strengt innenfor den menneskelige verdens tildragelser, så finnes det ingen *avgjørende* grunn til å foretrekke én persons definisjon av «det gode» framfor en annens. Det er videre ingen grunn til å tro at flertallet alltid har rett. Det er heller ingen grunn til å tenke at definisjoner av dyder er universelle. Det er mange grunner til å tro at de ikke er det.

Vi ser daglig Alvoret i denne kritikken. Innenfor felt som bioetikk, for eksempel, følges enhver ny oppdagelse av heftig etisk debatt, både i fagkretser og i media. Disse debattene fører sjelden til at det tas avgjørende skritt i retning av å begrense eller dirigere bruken av nye teknologier. For hvert motargument som framlegges, kan det framlegges et argument for. Ingen av sidene synes å oppnå kontroll over debatten i forhold til å bestemme noe ut over en personlig etisk norm. Å utforme en generell tilnærming krever en moralsk konsensus, og det er det tydelig at vi ikke greier å oppnå.

En av de tydeligste tegn på denne mangelen på enighet er hyppigheten av ordet «selvinnlysende» i etiske diskusjoner som forsøker å rettferdiggjøre spesielle rettigheter eller verdiutsagn. (Ordet er mest kjent fra de franske opplysningsfilosofene og i den amerikanske uavhengighetserklæringen, men det dukker opp igjen og igjen i alle typer filosofiske skrifter.) Et sånt språk er et tydelig signal om at etikere har møtt grunnlagsproblemet. De har trukket seg tilbake til grensen av muligheten for å rettferdiggjøre sine synspunkter. De toger tilbake som om de stod overfor spørsmålet «hvorfor»? Når de er gått tom for grunner begynner de å kalle sine grunnleggende antakelser «selvinnlysende», mens de stoler på at deres publikum ikke vil presse dem lenger enn det.

På denne måten er etisk filosofi veldig lik Rene Magrittes berømte maleri *Slottet i Pyreneene*, som er gjengitt i starten av denne artikkelen. Det viser et slott, et menneskelig bosted, bygd på et enormt og fast underlag, mens alt dette igjen hviler på ingenting. Etisk teori innehar stor vekt og substans, men det faktumet forblir at det er umulig å oppdage det grunnleggende prinsippet som ville kunne utgjøre den etiske øvelsens ytterste grunnlag. Etske vurderinger forblir

grunnleggende sårbare i forhold til det gamle spørsmålet «hvorfor»? Vi lever så å si satt ut i luften.

Den forløsende faktoren

Med utgangspunkt i dette skremmende bildet kunne vi kanskje forvente en økende moralsk disintegrasjon av samfunnet. Den forløsende faktoren er at menneskearten lever ved intuisjon og ikke av logikk. Menneskeheten synes å stabbe videre uansett, mens de støtter seg til et navnløst moralsk kompass som holder oss borte fra den rufsete klippekanten som skiller oss fra moralsk anarki. De gamle moralistene kalte det «samvittighet». Det tror vi ikke lenger på. Vi må uansett vurdere samvittighetens varighet som tvilsom hvis vi ikke finner en kraftfull og overbevisende grunn til å skape en ny enighet om hva det gode er. Vi synes allikevel å ha en slags naturlig tilbøyelighet i retning av å anerkjenne moralsk atferd. Det er den logisk berettigelsen av vår tro som forblir usikker.

Det vesentlige spørsmålet er om vår optimismes oppdrift uansett vil forbli sterkere enn logikkens tyngdekraft.

Stephen L. Anderson har bakgrunn som lærer, men arbeider for øyeblikket med en doktoravhandling innenfor pedagogisk filosofi ved University of Western Ontario.

Møte med barnesoldater

Belastning og utfordring

AV KYRRE KLEVBORG

*Bevar ditt hjerte fremfor alt du bevarer, for
livet går ut fra det (Ordspråkene 4,23).*

Norge har lange tradisjoner for å delta i internasjonale operasjoner. Det som er nytt er det hovedfokus internasjonale operasjoner har i vår tids Forsvar. Det er ingen prinsipielle grenser for hvor i verden norske styrker kan tenkes å delta i fredsarbeid. Et slikt fokus byr på nye utfordringer. Én av disse utfordringene er den eskalerende utviklingen av bruk av barnesoldater verden har sett i de siste 20 årene. Barnesoldater representerer et brutalt og kynisk misbruk av barn, og dette har en spredning geografisk som gjør at det vil være naivt å tenke at soldatene vi sender fra Norge ikke vil kunne stå i teatre der barnesoldater er involvert i konfliktene.

Høsten 2006 fikk jeg anledning til å reise i studieøyemed til Uganda. Underveis gjennomførte jeg et intervju med en tidligere barnesoldat. Jeg vil gjerne dele intervjuet og mine tanker rundt det med flere.¹ Det er heldigvis mange som har involvert seg i barnesoldatproblematikken. Reintegrering av barn som kan se tilbake på en tilværelse som barnesoldater, en tilværelse der vold og bestialiteter langt på vei har isolert dem fra hjem, familier og landsbyen, er en stor og viktig utfordring. Arbeidet for å gi barn tilbake et liv uten vold er prisverdig. Det trengs stadig satsning både på forskning og mer direkte humanitært arbeid på dette området. Mitt bidrag er nok noe utypisk i vinklingen. I intervjuet prøver jeg å vende en del av spørsmålene i retning av belastningen med å måtte kjempe mot barnesoldater. Hva gjør det med den norske soldat å trues av bevæpnede barn? Hva

---

¹ Intervjuet er foretatt på Makerere University, Kampala, Uganda 14. november, 2006. Intervjuet finnes i sin helhet både som lydfil, på en samling over samtaler og intervjuer fra FPK's feltstudie til Uganda 4.-24. november, samlet og produsert av Sverre Stai. Intervjuet foreligger dessuten transkribert av undertegnede og kan leses i sin helhet på www.pacem.no.

kan vi si om belastningen for de norske soldatene som kan påregne å møte barnesoldater i teatrene der de skal operere? En slik belastning kan være av mental karakter eller av moralsk karakter. Jeg vil legge hovedvekten på den mentale belastningen som følger av å stå i en kontekst der også barnesoldater er representert. Likevel berøres også den moralske belastningen. I praksis vil ofte de to være nært sammenknyttet. Jeg er overbevist om at vi trenger å tenke prinsipielt gjennom nevnte temafelt, og håper at intervjuet og innspillene mine i denne artikkelen vil stimulere til videre tenkning, debatt og konkrete nødvendige forbedelser.

Historien bak barnesoldaten Julius

Julius er en 29 år gammel mann. Han er nå student ved Ugandas største og velrenommerte universitet University of Makerere i Kampala. Julius har ikke hatt penger til å betale studentavgiftene den siste tiden. Han er arbeidsledig, og har ingen faste inntekter. Julius har to yngre søsken som han delvis forsørger. Alt han har, er småjobber og ustadige inntekter. Julius har en bakgrunn som er verdt å nevne. Dessverre er den langt fra unik i Ugandas målestokk: Hans mor og far og to av søsknene ble drept da Julius var åtte år. Som ni-åring ble han kidnappet av National Resistance Army (NRA) og brukt som barnesoldat i revolusjonsstyrkene til Museveni.

Da Julius ble født i 1977, regjerte fortsatt Idi Amin i Uganda. Amin ble styrtet i 1979. Uganda ble selvstendig i 1962, man allerede da var maktbalansen et problem.² Presidentembetet ble gitt til Edward Mubesa II, som var konge i Ugandas største kongedømme, Buganda. Milton Obote, som hadde sin tilhørighet i nord, ble statsminister. Obote beordret i 1966 kongepalasset stormet, kongen ble avsatt og mange av hans tilhengere drept. Obote utropte seg selv til president og fortsatte å styre i det brutale sporet han hadde startet i. Obote ble styrtet i 1971 av Idi Amin, daværende sjef i hæren. Amin styrte landet i åtte år. Den nye makthaveren representerte intet brudd med Obotes brutalitet. Tvert i mot. I sin periode så Amin det som viktig å svekke påvirkningen fra befolkningen i Nord-Uganda som hadde vokst seg sterk under Obote. Dessuten ønsket han å gjøre Uganda til et land med en ren muslimsk befolkning. Kristne ble forfulgt og drept, den betydelige indiske folkegruppen ble utvist fra Uganda og økonomien falt sammen som følge av dette. En militær offensiv mot Tanzania ble Amins bane. Tanzania overvant Ugandas militære styrker og gav Obote muligheten til

---

² For en mer fyllestgjørende behandling av Ugandas historie under revolusjonstiden, se for eksempel Ian Leggit (2001).

en ny periode som leder av Uganda fra 1980. Mønsteret med bruk av vold og terror mot egen befolkning fortsatte, og hærsjefen Tito Okello Lutwa gjorde statskupp. Han gjorde slutt på Obote's andre regjeringsperiode, og ble landets president i seks måneder.

Tito Okello Lutwa ble i sin tur styrtet av de ugandiske frigjøringsstyrkene, National Resistance Army/Movement (NRA/M) under ledelse av Yoweri Museveni. Det er i denne tiden Julius tjenestegjør som barnesoldat i frigjøringsstyrkene til Museveni. Museveni har ledet Uganda til dags dato. Med hans styre har det blitt slutt på at statslederen fremstår som voldsutøver i klasse med Obote og Amin. Men den gamle konflikten mellom nord og sør i Uganda har bestått. Befolkningen nord i Uganda har med en viss rett kjent seg oversett. Museveni har ikke klart å gripe avgjørende inn i konflikten i nordøst blant *karamojongene*. Enda alvorligere: Han har heller ikke fått bukt med Joseph Kony som med sin Lord's Resistance Army (LRA) har fanget opp mye av frustrasjonen over ubalansen mellom Nord-Uganda og resten av landet. I skrivende stund er det internasjonale samfunn trukket inn i fredsforhandlinger, men kritikken fra nord består. LRA sin måte å operere på er like underlig som den er gruffull; militsen retter sin terror mot Nord-Ugandas egen befolkning, og i særlig grad mot befolkningsgruppen *acholiene*. Kritikere av Museveni hevder at han kunne ha kommet til rette med LRA mye tidligere dersom han hadde virkelig hadde ønsket det.

Julius' fortelling

Julius forteller selv hvordan han ble rekruttert av revolusjonsstyrkene til Museveni og hvordan familien ble ødelagt:

In 1986, when NRA launched a military struggle against the existing government of Tito Okello Lutwa, which was overthrown in 1986, February, I was one of the children who was abducted from school. They found me with my friends, we were playing around the school in Torori Primary School. But then there was this lieutenant known as Ismail Sebbi. He got a hold of us. We were about twenty of my age. So they took us to the barracks, and made us stay there, they told us: "It is unsafe for you to go back home, because we are fighting against the Janjanjas", that is the UNLF troops [Uganda National Liberation Forces, de væpnede styrkene til Tito Okello Lutwa]. So from 1986, I was with the NRA/NRM, that is National Resistance Movement or National Resistance Army of Yoveri Museveni, who is now the president of this country, Uganda. So I have been in military service from that time, up to date.

There were five children of us. When the karamojong came during the struggle between NRA and the UNLF troops, my parents were killed. My two other brothers [siblings], one boy and my sister was also killed. I tell you they slaughtered them from our home. They slaughtered them, the cows that we had and that was all our wealth, to make us get edu-

cation..., all was taken, eaten by the military soldiers of NRA. So we are now three left, and I was the first born. Realize, by the time, I was forced to join NRA in 1986, I was just a little child. So I did not complete the other primary classes.

Twenty of us were captured by NRA, but most of my friends were killed in the battlefield. And as I speak now, we are only two or three who are still alive. One; she is called Anette, she is a lady. She is still in the active service. And then the other one died this year. He was also killed from the battlefield. He was killed in Sudan. So if I'm to say, we are only two left out of 20.

I was forced when I was a little child, my brothers were very young. There was nobody to look after them. I did not get the chance to go see them. And my aunties and relatives; they knew I was also killed from the battlefield. So they buried... and in our culture, when a child disappears from home, we assume that he is dead. So they got the stem of a banana which was put in the coffin to reflect me, that banana, this stem of the banana in my name. So in 1993, I got an old man, who advised me: "You are still young, I would like you to come back to school, it is very necessary for you to have an education. You will succeed, and you will have a bright future."

So I joined Makerere University in private sponsorship. There was nobody to pay me. I was doing paying by myself, through asking money from strangers. I got, maybe from like you, I ask you: "Please give me 100 dollars, you can give me 150 dollars." I changed that money to Ugandan currency. Then I paid my school fees. That's how I managed to complete my Bachelor degree. In 2003 - 2004 academic year.

Vi snakket om hvordan det var å være barnesoldat og hvordan det var å være barnesoldat og hvordan det var å kjempe mot erfarne styrker, som ikke brukte barnesoldater.

When I was forced joining the NRA, now the UPDF, that is Uganda Peoples Defence Forces [det nåværende offisielle ugandiske forsvar], I was just trained how to operate a gun. There was no basic military training for myself, and up to now. I have not gone for basic military training. Only what I was taught from -86, February, was open the gun, assemble the gun, load the bullets. I was given a uniform, I was given boots, I was given 6 [rounds of] ammunitions, the magazines, and I was given AK47, which we call mogopande, it's a small gun. So that's the type of the gun I was given. So immediately I was taken to military operations, to fighting. By that time we realized that the NRA had not captured the whole country. They had only captured the south and the western parts of the country. So the eastern and northern region was yet to be liberated by NRA. So I participated in the liberation of this country as a child soldier through military operation. I was an infantry. In other words fighting, facing the enemies. Two: I was given the responsibility of linking information. I was sent during the actual fire fighting. My commander would say: "Take this addition of ammunition to your friends who have run short of ammunition." So I could take and bring something of that kind. So from that time I must say that I participated in many military operations, I killed very many people, especially whom we call rebels. Because they were resisting the government. Participating in fighting these people until liberating Eastern Uganda and Northern Uganda. But I realized that on the other side of the conflict, the child soldiers were not there. Because those were trained military personnel. It was Uganda National Liberation Army, that is UNLF forces. So those are men who are trained, some who are trained in Israel, some who are trained in Tanzania, some who are trained in Egypt, some who are trained in China. So

those were strong, strong military people who had skills, who had the powerful gun, who had good tactics of fighting, but we had no knowledge and experience of fighting. So on the other side, there were no children in the army, but in NRA of Yoweri Museveni there were children, who were fighting against UNLF, and we had a lot of difficulties in defeating them [UNLF – Obote's army]

Julius beskriver det han mener er forskjellene mellom barnesoldater og voksne soldater. Utfordringene i kamp er svært ulike. Julius legger spesielt vekt på at det er vanskeligere for barn å stikke av når de blir beskutt. Det er sterke opplevelser Julius forteller om.

When you really look at the process of fighting, there was a very big difference between an adult soldier and a child soldier. First of all, when you are fighting you have a confrontation against your enemies. Our adults, if you find that the enemies are more strong, they run away. So we, as young ones, we could not run very fast, so we could realize that in the process of us running also, either the rebels captures you and kills you, or he captures you and takes you for good. That was the very big difference, and that was very big problems the child soldiers faced. You have the battlefield; the place is so bushy, full of grass, full of trees. The grass is taller than you yourself. You can't see where you are going. But your elders will run away and leave you. I will give an example of myself: In 1988 we were fighting the troops of UNLF and UPDA [Uganda People's Democratic Army, opprørshær som godtok amnesti fra NRA i siste halvdel av 1980-tallet] and UPA [Uganda People's Army, opprørshær som sluttet fred med NRA i siste halvdel av 1980-tallet] in Acholi, in a place called Kalongo [?] in the Pader district. We fought strong military opposition. We found very strong resistance from our opposition. So they defeated us. All my friends ran away. I remember, I was left with about six soldiers who were with me. My section commander was killed, so I took over from him to be the section commander myself. So in the process I started commanding the five of us, because in total we were six. The enemies had already surrounded us. We had no alternative. But lucky enough we had one RPG [Rocket Propelled Grenade] with some bombs, we had grenades, we had our AK47. So I commanded, I told my friends that: "You people, we are going to be killed. So what can we do? In the process of missing, we are going to be killed." [Two of] My friends also decided to take off. So as they decided to take off to run away, leaving me with a certain boy and a girl, the two were shot dead. They shot him [them] from the back and died. So my [other] friend ran away to check on him. In the process of checking on him, he was also shot, and he died then and there. So this girl who remained ran away to pick the guns which were there. She was also shot in her side, she cried and screamed so much, crying for help from me. In the process I went trying to carry her, I couldn't manage to do that, because she was heavy. And I was young, I couldn't do much. The enemies were now coming nearer and nearer, so I realized that I was the only one who was not shot, and the only one that was active. Plus this girl. The girl told me: "Julius, you shoot me, and run away. If you don't shoot me, or not kill me, both of us are going to die." I said: "No, you can't tell me this, I can't do this." I started crying. She said: "Please, Julius, if you don't shoot me, I'm going to shoot myself. I want you to survive and run away." That was a painful time, I will never forget in my life. Imagine your friend to ask you to kill her, in order for you to survive. So I told her: "This can not happen to me." So she told me: "Julius. Now what do you want me to do?" I moved the gun from her, I moved the bayonet from her. I knew she was going to kill herself. But our enemies had already surrounded us, one were coming from right, someone coming from left. So I must say, it was Gods grace, it was Gods love, it was Gods care for

me. God did not forsake me, he had good plans, I think. He had a purpose for me, I think. And he wanted me to learn something out of that. I carried this girl on my back. I don't know where I got the strength. But in the process I moved about 15 steps. 15 or 20 steps. She was shot behind me. And she just said: "Julius, greet my parents", and died. So all her blood was just..., full in my military uniform. I'll never forget that. So I don't know where the wisdom came from. My gun had jammed. I could no longer shoot. I could no longer load. Because I think it was too hot. The barrel was too hot. It needed to cool off, because of the extensive and many hours of fighting. So I decided to get this girls gun, which was still fresh, and taken some few minutes not being shot. I just got Rosa, because she was catholic. [?] I got here notebook. I shot on my right, I shot on my left. And something ran into my mind: "Run away! Take the north direction!" Exactly, I took the north direction. I left the enemies on my right, and the enemies that came to capture us on my left. They started fighting amid themselves. I confused them. They thought that this was the military government troops and these are different troops. So that's how I managed to sneak. But also as I ran very far, I found an ambush, and I was shot here. I can even show you where I was shot [Julius har fortsatt arr som han viser meg].

Then I cried, but I never wanted to make noise. Because if I made noise, they would know there is an enemy there, that has been shot, and they could capture me. So I guess I just screamed slowly, and started crawling, slowly crawling, and left my gun behind. And I went with the gun of the girl. I didn't know where our military detachment was, because I was the only person. I didn't know how to [?] them up. I didn't know the directions where we came from. And I was totally confused. I just found a main road and started walking slowly. Lucky enough the NRA had headquarters in the Kalong, it has a very big hospital. And they sent in some troops, to come and assist us, what we call reinforce guard. They came into rescue. So in the process they found me, they wanted to shoot me, but I lifted my gun up and said: "I am with you, we are together." So they carried me, and picked me, and tied my hands, which was so much bleeding, and also my leg. So they tied me, I was taken to Kalong hospital. Treated for some few months. Then I resumed my military service. So the biggest difference was that, it is difficult for children to fight along side the elders. Because, when you are defeated by your enemies, it becomes difficult for them to run. That's the difference.

Julius peker også på andre forskjeller mellom barnesoldater og voksne, som at det er vanskelig å finne uniformer som passer. En annen forskjell er at når vi tar en område ønsker de voksne å plukke med seg ting som fjernsyn, radio, penger og lignende. Julius forteller at det eneste han tok med seg var bøker han fant. Han startet å lese, slik at han hadde noe å gjøre. Jeg spurte han om den store forskjellen er at barn ikke vet hvordan krig fungerer, noe han svarte bekeftende på. Jeg spurte også om han var berørt av disse erfaringene på andre måter enn de fysiske arrene.

Sometimes I have a lot of affects and there are certain things that I don't want to remember. Because when I remember it affects me so much, that I fail to concentrate in class, with the only result of crying, but also crying doesn't help me.... One of the incidents which I never wanted to remember, is when my friend [Rosa] told me to kill her, and make me to survive on her behalf. That is something I wouldn't like to talk so much about. Secondly, I also wouldn't like to talk so much about myself, because I was shot, and I was about to be captured, and in the process of being shot, nobody came for my aid, nobody

came to rescue me. In addition to that my parents didn't know, so I was a really confused person... So I feel.... [Julius begynner å grate] Let me just stop there.... I don't want to remember much about that.

Each person has a different way the war has affected him or her. But I must say, the pain all of us have is that we are taken to military combat operation when we are young. Two: We have lost our friends, who were killed. We have seen them dying. That's the difficulty every child soldier had by that time. We could come back and sit down, sometimes we couldn't eat, we could just burst into tears, crying: "So and so has been dead, so has been killed", because we were talking, sharing stories...

Julius forteller at det ikke ble gjort forskjell på barn og voksne. Alle fikk beskjed om å ta på uniformen, få tak i et våpen og marsjere inn i stridssonen. Problemet er at barn ikke vet hva dette handler om. De lærte ingenting om å søke dekning eller hva de skulle gjøre om de ble såret. Lederne forsikret dem i stedet om at alle var modne for dette. Julius fremholder sterkt at dette var svært galt. Jeg spurte Julius hvordan det ville være for en soldat å fortelle at han hadde slåss mot barnesoldater.

To me, I would say, if it is a military operation where there is confrontation or real fighting between the government troops and rebels, for example of Joseph Kony, there should be a minimum and a maximum way of fighting. They should not go totally into killing whoever they come across. They should sympathize with the children, like myself, even those who has been abducted by LRA. I mean, when the UPDF is fighting LRA, they should somehow have mercy, have concern for human being, have concern that all these are images of God. They should not go and kill and shoot anyhow. It should only be in a place where they have resisted. But if they have accepted to surrender they should get them and bring them back home, especially the children, into their communities, back to their homes. For example myself: This government has not integrated me back to my people. It is only me who have decided to go. They have never... This government has not turned back to say: "We are going to take care of you through education. Nothing of that kind. So what are we talking about? I must say, all the laws existing as far as child soldiers in all the world are concerned... it is just in the mere papers. It is not practical, it is not in implementation. The ICC [International Criminal Court], the UN, they are not doing enough to protect children, to protect women in war. They are simply sitting there talking, but the problems are here and now.

Julius viser også til at de hadde strenge regler for hvordan de skulle oppføre seg i kamp.

I must say that during operations, and especially in the unit where I was, we had very strict rules and regulations. One: If you are in an operational area, you are not supposed to move alone, going outside the camp. And when you are going outside the camp, you must first notify your bosses, you must notify your section commander or your leader, to inform him that: "I am going out of the camp" or "I am going to fetch water" or "I am going to help my self", or "I am going to the toilet." If you just go out anyhow, and then walk back they can shoot you. They will say: "We missed his identity." So for us our code of conduct was: No going out, anyhow. Two: No drinking alcohol. You are not allowed. Three: You are not allowed to rape... any woman, any girl. The fourth one: You are not allowed to shoot and kill innocent civilians who are not protected. Instead you bring them

and give them security. So we had very tough... I must say, my commander was a very serious and committed person. He did not accept any tolerance of killing, of raping, of looting, of drinking alcohol... No. And I must say; our unit was the best, disciplinary ways.

[Our commander] told us for example: "You are children, I know it is difficult for you to be here in operation, but there is nothing we can do. After the battle we will take you back to school. So you will have to just bear with us."

Using my own experience and focusing on my unit, where I was, there was no difficulties between us and the adults. Because after the operations we could come back to our headquarters and interact, find out who was shot, who is missing, you know, by taking row calls, they called you name by name. If so and so is missing then they just know that that person is dead. So we had a very good interaction with our adults. Except: The difference was only during the battle; where you go to fight, and you find the enemy are stronger than you, they have overpowered you, the adults, they would run away and leave the young ones behind. That is the biggest difference.

Julius sier også at det i de første årene ikke var barn blant de fiendlige styrkene.

I must say that our enemies of -86. -87. -88, there were no children at all. Children abduction started after we defeated the former soldiers of Tito Okello Lutwa. Children abduction came in under the reign of Alice Lakwena. Lakwena in acholi means a messenger. They are the ones. And Joseph Kony who took over for Alice Lakwena. There is a link between Alice Lakwena and Joseph Kony. They are believed to be cousins. It is only Kony and Alice Lakwena who had the children abducted.

Julius forteller at han er bitter. Han er bitter på regjeringen som forsømmer dem. Det de har bidratt med, har ikke blitt satt pris på. Ingen takker dem for at de har frigjort landet. Ingen kommer for å støtte han eller de andre barnesoldatene. Han mener et unntak kanskje er de barnesoldatene fra Kony som får støtte av ulike hjelporganisasjoner.

I have not benefited from this government. No, not at all! But I must say, all the benefit I only got from the government is time. Just time to allow me to come back to school. That is the only benefit I can see. But they have not come to support me. I am paying my rent. My apartment where I am staying. The government could say: "No, let's take care of you." My brothers, they are not studying, they are not at school, the government could say: "Let's educate them, for your contribution." I am very bitter.

Jeg spurte også Julius om han det utgjorde en forskjell å drepe en barnesoldat kontra en voksen soldat

Yes. There is that difference...A child is very innocent. But they have taken him to fight. Innocently, he doesn't know what he is fighting for. He doesn't know the vision of this fight. It is simply taken through orders and instructions given to him. But an adult who goes to battlefield goes while knowing: "I am going to fight to liberate my country" or "I am fighting for the cause."

But for the case of children, they can not know that difference. We are only told: "Go and do this!" For example at home: You have children in your house. You see children playing with the TV, and you see that they are about to break that TV. And then you tell them: "Please stop it." The children will stop. But if you told a child: "Go on break that TV, go

and beat it!” They children will go on and break that TV. Because they don’t know the importance of that TV to the household. So it is the same the military. Children are very innocent all over.

Julius framholder også at han mener det er galt å drepe uansett. Det er hardt å bli kommandert ut på slagmarken for å ta liv. Han viser også til sin bakgrunn som kristen og sier at dersom du dreper et menneske som er skapt av Gud, dreper du også Gud selv.

Jeg spør Julius til slutt om han gi meg noen råd om hvordan vi kan forberede soldater som kan risikere å bli møtt av barnesoldater.

First of all: If you are given instruction from Norway to come to any part of the world for the mission of peacekeeping, say, all over the world, I would recommend the following to you as a chaplain: One: You are on a peacekeeping mission. You should have that in the back of your mind. And in the process of keeping peace in a given country, you should first be well equipped, with information about who are the parties of the conflict. Are these conflicts between the government troops? Are there rebels groups who are in the bushes? Who are in the forest? You should know that. For example in Congo, for example in Uganda, for example in Darfur, Sudan, for example in Somalia, in Liberia, plus other different countries. After knowing the parties who are involved in the conflict, then you should also try to identify: What is the age average of those people? Who are the majority? You don’t simply bump in, and say: “Look! My mission is to keep peace in this country.”

Julius snakker sterkt om at barn ikke skal være en del av militære operasjoner, og påpeker at alle som blir oppdaget i å rekruttere barn, bør straffes. Han framholder innstendig at konflikter bør løses gjennom dialog og fredsforhandlinger.

Omfattende bruk av barnesoldater

Vi hører om en gutt som åtte år gammel opplever at far og mor blir drept, og som ni år gammel blir bortført av soldater og gjort til soldat. Vi hører om en frastjålet barndom. Et barn tvunget inn i en brutal voksenverden. Vi må konstatere at barn som opplever krig er ofre. Når de i tillegg tvinges til å *delta* i krigen blir det enda tydeligere: Barna er ofre. Ufrivillig dras de inn i konflikter som er skapt av voksne og som hører hjemme i de voksnes verden.

Julius understreker at regjeringsstyrkene som Musevenis geriljastyrker kjempet mot, var profesjonelle og veltrente soldater. De benyttet ikke barn i sine styrker. Vi hører også i intervjuet at det var Alice Lakwena og Joseph Kony som startet med rekrutteringen av barnesoldater i Uganda. Det er et faktum at det i Uganda ofte er Konys LRA som forbindes med bruken av barnesoldater, men Julius er selv et vitnesbyrd om bruken av barnesoldater *før* Lakwena og LRA. Julius forteller om sin tjeneste i NRA/M. I klartekst: Julius tjenestegjorde som 9-åring i de væpnede styrkene til Yoweri Museveni, mannen som i dag leder

Uganda som landets president. Og Julius var langt fra alene som barnesoldat i NRA. Hovedpoenget i denne sammenheng er likevel et annet: At NRA eller LRA langt fra var/er alene om å rekruttere barn inn i styrkene sine.

Dette bekreftes i litteraturen: I boken *African Guerrillas* slås det fast, ikke kun at barn rekrutteres og benyttes i flere ulike konflikter og land, men også at de ulike sidene i flere av konfliktenes bruker barnesoldater.³

Singer gir en gjennomgang av barnesoldatproblematikken i et historisk perspektiv. Der gis vi også oversikten over utbredelsen av barnesoldater på verdensbasis.⁴ Det nedslående inntrykket er at verden ikke utvikles i noen mer sivilisert retning. Forfatteren påstår at med visse unntak har det i de siste fire millennier rådet en generell norm om ikke å godta barn som deltagere i væpnede styrker (s. 15). De siste tre årtiene har man brutt med denne normen, og bruken av barnesoldater har eskalert voldsomt. Utbredelsen av barnesoldater har aldri vært større enn i vår tid.⁵ Barn er involvert i væpnede styrker i de fleste av verdens større pågående konflikter.

De nye relasjonene barna inngår i i militsene blir ofte substitutter for familiene de har hatt. Julius forteller om Ismail Sebbi nesten som en farsfigur. Han snakker om de positive relasjonene med de voksne: ”serious and committed person”, og ”they called you [us] name by name” og ”good interaction with our adults”. Slike utsagn er egentlig bare egnet til å understreke at barna er ofre. De finner mye godt, sikkert medmenneskelighet på mange måter, men grunnpremissene er perverterte. For farsidealene er også de som driver barna ut på slagmarken, og også de samme som stikker av i striden når de bekjempes og som lar barna bli igjen. Unødvendig å si: Slik fungerer ikke en virkelig familie.

Båndene til de andre barnesoldatene har også vært sterke. Julius forteller fra slagmarken: “We have lost our friends, who were killed. We have seen them dying.” Julius er skutt på, han er såret i skulder og bein, han har blitt preget av tiden som barnesoldat og han opplever tiden som barnesoldat som en byrde helt inn i nåtiden. Mange år etter hendelsene, opplever han bitterhet over at innsatsen hans aldri har fått anerkjennelse. Det er vanskelig i denne sammenheng å ikke nevne opplevelsen med venninnen Rosa.

Vender vi oss til faglitteraturen forsterkes inntrykket som intervjuet har gitt oss. Peter W. Singer har skrevet en meget god bok om problemkomplekset rundt barnesoldater. Han peker på de skadene som påføres barna som er mest opp i dagen, som at de isoleres fra sine familier, som at de ofrer lemmer i krigførin-

---

³ Clapham (1998), se f.eks. s. 11, 53, 180, 190.

⁴ Singer (2005), s. 9- 34.

⁵ For en enkel oversikt over land i verden som benytter barnesoldater, se kartet på s. 17 i Singer (2005).

gen. Men han peker også på de mindre synlige skadene barnesoldatene får. Singer refererer en undersøkelse som viser at 97 % av barna utvikler Post Traumatic Stress Disorder (PTSD).⁶ Årsaken til de høye tallene er trolig at barna ikke har utviklet mekanismene som gjør et voksent menneske i bedre stand til å håndtere belastningene som strid og vold medfører.⁷ I tillegg til den mentale ubalansen, nevner Singer også høye selvmordsrater, lære vansker, konsentrasjonsvansker,⁸ rusproblematikk⁹ og et videre livsløp i kriminalitetens tegn.¹⁰

Graden av råskap overfor barn er voldsom og sjokkerende og gjør vondt å lese om. Som én illustrasjon blant mange, siterer jeg fra et sudanesiske scenario i boken *Child Soldiers – The Role of Children in Armed Conflicts* av Cohn og Goodwin-Gill (s. 28f.):

The criterion for selection into this children's militia was said by some reporters to be the presence of two molar teeth. Other reports said that the boys had been used as advanced troops, to clear minefields.

Man finner uendelig mange eksempler på den brutalitet barnesoldater har vært utsatt for. Tilværelsen som barnesoldat er overgrep satt i system. Slik er det uproblematisk å slå fast at barnesoldatene er ofre.

To poenger mot slutten av et avsnitt som lett kunne gjøres lenger: For det første: Vi har hørt om barnesoldater som *ikke* tvangsrekrutteres inn i tilværelsen som barnesoldat. Cohn og Goodwin-Gill skriver om dette:

*Instances in which children and youth have been coerced into joining government armed forces, for example, in Burma, Guatemala, El Salvador, and Ethiopia, or opposition movements, as in Mozambique, Angola, Sri Lanka, Sudan, are obvious examples of victimization. But children and youth are not necessarily driven into conflict. Sometimes, as in Liberia, they are among the first to join armed groups; at other times, as in the Palestinian intifada in the Israeli occupied territories, they are primary catalysts of violent strife. Their motivation lies in the very roots of the conflicts in the predominant macro social, economic and political issues defining their lives.*¹¹

Det er utvilsomt rett at barn ofte selv søker seg til væpnede styrker. Her er det imidlertid viktig å holde tungen rett i munnen. Faktum er at det sjelden finnes aktuelle alternativer for disse barna. For barna er det ofte militsen som kan gi noe som kan minne om den familiestruktur barna har tapt. Dessuten er det som del av en militans at barna får til livets opphold og en sårt tiltrengt sikkerhet. I det-

---

⁶ Derluyn, Ilse og andre: "Post Traumatic Stress in Former Child Soldiers", *Lancet*, 13. mars 2004.

⁷ Singer (2005): s 194.

⁸ Singer (2005): s 195.

⁹ Singer (2005): s 111.

¹⁰ Singer (2005): s 108f.

¹¹ Cohn og Goodwin-Gill (2003), s 23.

te perspektivet blir det lite relevant å snakke om frivillighet. I dette synspunktet finner jeg støtte hos blant annet Singer:

*A survey of child soldiers in four African countries found that 64 percent joined under no threat of violence. To describe this choice as voluntary, however, is greatly misleading. Children are defined as such, not only because of their lesser physical development, but also because they are judged to be of an age at which they are not capable of making mature decisions.*¹²

For det andre har vi også hørt om grusomheter og bestialiteter som er utført av barnesoldater. Om barnesoldatene, som er utsatt for vold og brutalitet fra voksne, i sin tur begår nye grusomheter, er det andre enn barnesoldatene som må bære det moralske ansvaret for disse overgrepene. Selv om barn opptrer som overgripere, mister de ikke ved dette sin status som ofre. Barn er ikke bare fysisk uferdige, men også mentalt umodne og ute av stand til å ta modne og ansvarlige beslutninger, jfr. sitatet fra Singer i avsnittet ovenfor.¹³

Norske styrker i møte med barnesoldater

Bevisstheten om at barnesoldater er ofre må få praktiske følger i møte med barnesoldater selv om de tilhører fiendens styrker aldri så mye. Hvordan bør *rules of engagement* (ROE) og *code of conduct* (CoC) formes med tanke på at vi skal operere i områder der vi kan komme til å møte barn i strid? Dette temaet er det skrevet påfallende lite om. Barnesoldatene er det (heldigvis) skrevet en god del om, med hensyn både til kampen mot rekruttering og reintegrering, og flere andre vinklinger. Men perspektivet fra soldater som kan risikere å møte barnesoldater i en væpnet konflikt, mangler altså. Det er to grunner til at temaet bør tillegges tyngde, og gjøres til gjenstand for oppmerksomhet i øvingsssammenheng. Aller fremst gjelder dette barna selv. Barnesoldater er ofre for konflikter de i utgangspunktet ikke har noe med. Menneskeverdet må holdes i hevd. Dette gjelder selvsagt i møte med ethvert menneske. Men stilt overfor et barn fremtrer dette med enda større tydelighet. Barns særlige krav på beskyttelse i følge internasjonal lovgivning, er et anliggende som stadig må bevisstgjøres for våre soldater. I FN's konvensjon om barnets rettigheter leser vi i art 38, pkt 4:

I samsvar med sine forpliktelser i henhold til menneskerettighetslovgivning om å beskytte sivilbefolkningen under væpnede konflikter, skal partene treffe alle gjennomførbare tiltak for å verne og dra omsorg for barn som berøres av en væpnet konflikt.

---

¹² Singer (2005), s 61f.

¹³ Hvor grensene går mellom barnesoldater og voksne soldater er en interessant diskusjon, som jeg, til tross for at den er relevant, ikke finner plass til i denne sammenhengen. Cohn og Goodwin-Gill (2003) tar denne diskusjonen på sidene s 6-9 i sin bok.

Det er klart at et væpnet og stridende barn ikke defineres som sivilbefolkning, men det er også tydelig at forpliktelsen fra internasjonal lovgivning går i retning av å tilstrebe i høyest mulig grad å se barnesoldatene som barn, og i lavest mulig grad som soldater.¹⁴ Det er våre soldater som konkret skal håndheve forpliktelsen vi har. Til dette trenger de hjelp. Julius gir oss noen ledetråder. Av intervjuet kan vi utlede fire viktige stikkord.

Etterretning

Julius understreker at innhenting av informasjon er viktig:

After knowing the parties who are involved in the conflict, then you should also try to identify: What is the age average of those people? Who are the majority?

Viktigheten av etterretning kan vanskelig overdrives: 1) Våre folk forberedes på hva slags områder man skal inn i. 2) Våre styrker kan bli kjent med partene i konflikten, kjenne til deres sammensetning, og bli kjent med deres styrker og svakheter. 3) Våre styrker kan få avklart hvordan barn rekrutteres til væpnede styrker, og dermed være tilstede for å forhindre ytterligere tilsig av barn inn i de væpnede styrkene.

Holdning

En bevisst holdning om barn og menneskeverd vil kunne være avgjørende for hvordan man vil møte barnesoldatproblematikken. Julius hevder:

You don't simply bump in, and say: "Look! My mission is to keep peace in this country." So when an adult comes and he has disobeyed you, you beat him. When a child comes and he has disobeyed you, you kick him and you slap him. When a woman comes and says: "Please, please help me!" You beat her and you rape her. That is very wrong. My advise is: Have a Christian heart, have fear of God before you, and ask God to give you wisdom and knowledge to do your work in fairness and justice.

Holdningen som Julius mener vil hjelpe oss til å gjøre en god jobb er gjennomsyret av hans kristne livssyn. I mine ører, som feltprest lyder det godt. For andre vil et slikt språk ikke ha noen klangbunn. Det vil alternativt gå an å snakke om solidaritet og det felles menneskeverd vi alle deler. Holdningen skapes gjennom refleksjon, samtale og øving. Om enkelte vil si at barnesoldater er et negativt fokus for våre soldater som vi ikke bør bruke mye tid på, vil jeg ganske enkelt svare at et slikt fokus er nødvendig og vil gi en gevinst i form av forberedte soldater dersom vi møter barnesoldatproblematikken.

---

¹⁴ For en grundigere gjennomgang av internasjonal lovgivning om barns kår i væpnede konflikter, se Cohn og Goodwin-Gill (2003), s 121-141.

Internasjonal lovgivning

Julius viser også til rammene som er gitt oss i de foreliggende lovgivning: "Do not bring compromise to that, by respecting the international conventions." Han viser altså til de premisser er fastlagt i internasjonal lovgivning og som vi har forpliktet oss på. Våre handlinger preges altså ikke kun av holdningene vi har, men også av gjeldende lover og regler. Altså må soldatene undervises i lovverket som foreligger.

Taktiske disposisjoner

Det er ett verdifullt poeng til jeg mener Julius gir oss i intervjuet. Han forteller om hvordan de voksne flykter, og lar barnesoldatene klare seg selv, når de er i ferd med å bli nedkjempet av en sterkere fiende:

When you are fighting you have a confrontation against your enemies. Our adults, if you find that the enemies are more strong, they run away. So we, as young ones, we could not run very fast, so we could realize that in the process of us running also, either the rebels captures you and kills you, or he captures you and takes you for good. That was the very big difference, and that was the very big problem the child soldiers faced. You have the battlefield; the place is so bushy, full of grass, full of trees. The grass is taller than you yourself. You can't see where you are going. But your elders will run away and leave you.

Her forteller han om en av de vanskelige situasjonene barnesoldater kan bli satt i: Lengre ben løper fortere enn korte ben. Julius opplevde å bli sviktet av sine voksne medsoldater da de rømte, og han selv ikke kom seg unna. Barna er spesielt sårbare når de voksne rømmer. Spørsmålet er likevel om det ikke er nettopp et slikt hendelsesforløp (at de voksne rømmer) vi bør tilstrebe *for å kunne håndtere barnesoldatene uten å måtte øve vold på dem.*

Jeg innledet dette avsnittet med å nevne at det var påfallende lite som var skrevet om barnesoldatproblematikken fra de soldaters perspektiv som skal inn i teatre der møter med barnesoldater kan påregnes. Singer er et unntak. Han vier et helt kapittel i boken *Children at War* til denne tematikken. Singer hevder at i et scenario hvor de voksne flykter vil en kaotisk situasjon oppstå; ingen vil lenger lede barnesoldatene, og det vil føre til mangel på kampånd og motivasjon til videre strid hos barnesoldatene:

The center of gravity for child soldier groups is the hold that leaders have on their troops; thus, a primary task for defeating them is the breaking of that chain... If the adult leader is killed or forced to take cover, the whole organization can break down rapidly... Therefore, in facing off against child soldier units, chaos and confusion are more valued than pure destruction.¹⁵

---

¹⁵ Singer (2005), s. 172f.

En taktisk konsekvens av dette vil være å prøve å ramme de voksne blant en fiende. Uten de voksne mister barnesoldatene ofte både viljen og evnen til å kjempe videre. *Operation Barras* kan tjene som en god illustrasjon. I Sierra Leone i 2000 ble soldater fra Storbritannia omringet og tilfangetatt av barnesoldater tilhørende en milits med navn *West Side Boys*. Alle gislene ble satt fri under *Operation Barras*, redningsaksjonen i regi av britiske Special Air Service soldater. Hovedpoenget i denne sammenhengen er at operasjonen førte til oppløsning av hele militsen, og i dagene etter operasjonen overga barnesoldater seg i hope-tall. Når lederskapet forsvinner, faller det hele sammen. Derfor innfører Singer begrepet *effektbasert krigføring*. Sterke effekter i seg selv kan være nok til å bryte ned enheter med barnesoldater. Ett problem ved en slik taktikk, kanskje særlig i FN-misjoner, er at man, for så tydelig som mulig å fremstå som fredsagenter, nettopp ønsker å avstå fra bruken av slike effekter. Å fremstå som fredsagenter er noe de fleste uten videre synes godt om, men jeg vil gjerne understreke at Singers effektbaserte krigføring bør vurderes med tanke på at den kan føre til at flere barn beholder livet, legger fra seg våpnene og forlater væpnede grupper.

Singer har flere gode poenger. Han skriver om viktigheten av å være forberedt mentalt på å kunne møte barnesoldater. Han skriver om viktigheten av å sikre de typiske plassene for rekruttering av barnesoldater og han skriver om viktigheten av å ha rett utstyr.

Selv vil jeg understreke behovet for at humanitært arbeid i de aktuelle områdene går hånd i hånd med de militære operasjonene. Der barn har dekket de primære behovene (mat, søvn og trygghet) vil de ikke lenger så lett bli ofre for væpnede gruppers rekrutteringsstrategier.

Hvordan bør så RoE og CoC formes med tanke på at vi skal operere i områder der vi kan komme til å møte barn i strid? Hvordan kan vi legge en taktikk som hjelper oss til å hjelpe barnesoldatene i stedet for å ta livene av dem? Om jeg ikke har levert ferdige tekstforslag til verken ROE eller CoC, håper jeg likevel å ha levert viktige anliggender til en videre diskusjon omkring disse temafeltene. Jeg lar Julius få siste ord i dette avsnittet:

But you as an adult (...) I think you should struggle and work hard, because you are a trained military person, should work hard to capture these children alive, and bring them home: "Look! These are children. I worked hard. I captured them, but I didn't just kill them."

Julius forteller oss at han har tatt liv. Som soldat gjorde han det som var forventet av ham; han deltok i kamphandlinger, og våpenet hans var akkurat like dødelig som alle andres. Det forteller oss at barn er like farlige som voksne i krig. Julius viser oss også et eksempel på at han som barn klarte å villedde fienden, og få dem til å vende seg mot hverandre lenge nok til at han kom seg unna. Noen

vil hevde at barn til og med kan være farligere enn voksne. Barn har ikke samme evne som voksne til å se konsekvensene av handlingene sine. De har heller ikke fullt utviklet evnen til å skille mellom rett og galt. Sannsynligvis vil det være situasjoner der voksne vil sette grenser for hva slags handlinger de vil være med på, der barn ikke vil fremvise den samme tilbakeholdenheten. Indoktrinerings-teknikker kan frata barn alle sperrer. Når vi i tillegg vet at mange barnesoldater er sløvet av rusmidler, og at vurderingsevnen ytterligere er svekket av slik rus, må vi stadfeste at barnesoldater kan være livsfarlige. Mange har advart mot å undervurdere barnesoldatene. Singer siterer i sin bok en militsleder fra Liberia: ”Don’t overlook them. They can fight more than we big people... It is hard for them to just retreat.”

Den brutale virkelighet kan være både vanskelig og forferdelig: Det finnes tilfeller der det eneste reelle handlingsalternativet som gjenstår, består i å uskadeliggjøre et barn. I slike tilfeller kan det tenkes tilfeller der en soldat ikke bare har *rett* til å ta livet av en fiendtlig barnesoldat, men også en *plikt* til det, eksempelvis for å forsvare andre sivile, medsoldater eller seg selv. I forrige avsnitt dvelte vi ved *Operation Barras*. West Side Boys bestod for en stor del av barn, og offiseren som ledet de tilfangetatte britene sa i ettertid at han lot seg ta til fange fordi han ikke ville skyte på barn med AK’er. Hans vurdering kan sikkert diskuteres. Personlig har jeg selvsagt sans for den sterke uviljen mot å åpne ild mot barna. Umiddelbart kjenner jeg at jeg ser med sympati på offiserens valg av handlemåte. Like fullt er det et faktum at *Operation Barras* ledet til mange dødsfall, på West Side Boys’ side. Estimerer rangerer fra 25-150 døde.

Julius erkjenner at det er tilfeller der det ikke finnes veier utenom å åpne ild mot barnesoldater:

It depends also what circumstances that led you to kill them; if it is during the battlefield where you had to defend yourself, then there is nothing to do, because you are defending yourself.

Dette synspunktet deles av undertegnede. Når barn inngår som deltagere i væpnede styrker har de da heller ikke krav på beskyttelse fra internasjonal lovgivning. Norges Forsvarsminister står også for sammenfallende synspunkter, idet hun uttaler seg til media:

Vi kan ikke vike tilbake av frykt for å støte på barnesoldater. En tolvåring med våpen i hånd er å regne som en soldat, på linje med andre.¹⁶

---

¹⁶ Bergens Tidende, 16.12.2006.

Det har en kostnad å ta liv

Vi har til nå sett at bruken av barnesoldater er stor, med forgreninger til de fleste av verdens største konflikter. Vi har konstatert at barn som barnesoldater er uskyldige ofre, dratt inn i voksnes konflikter, og at dette har en høy pris for barnesoldatene. Vi har slått fast at dette perspektivet utfordrer oss til å forme CoC og ROE med tanke på dette. Like fullt har vi erkjent at soldater fra fredsopprettende eller fredsbevarende styrker kan finne seg i situasjoner der de står uten andre valg enn å ta livet av barnesoldater. Det ligger i sakens natur at slike hendelser vil være en stor belastning for de involverte. Det er dette temaet jeg nå vil vende meg til, før jeg avslutningsvis sier noe om oppfølging av dem som har vært involvert i trefninger med barnesoldater.

Det har en kostnad å ta liv. Det å ta livet av et medmenneske strider mot noe grunnleggende hos de fleste av oss. Et meget illustrerende eksempel gir offiser og forfatter Dave Grossman i sin bok *On Killing*. Her skriver han om en undersøkelse av geværene som ble funnet på slagmarken etter et av de største slag under borgekrigen i Nord-Amerika.¹⁷ Det viste seg at flere geværer aldri ble avfyrt. Mange geværer var ladd på nytt uten at det var løsnet noe skudd. Enkelte av geværene var ladd opptil ti ganger, ett så mange som 20. Det er vanskelig å se dette som noe annet enn en motvilje mot å skyte på fienden. Denne motviljen kan ha ulike årsaker, men det er naturlig å nevne den grunnleggende motviljen til å drepe som vesentlig. Enda mer naturstridig blir det når den en dreper er et barn, og et barn som til alt overmål selv er et offer for andre voksnes kynisme.

Vi har tidligere understreket tilbakeholdenhet med hensyn til voldsutøvelse mot barnesoldater av hensyn til barnenes eget vedkommende. Størst mulig tilbakeholdenhet bør utvises også av hensyn til egne styrkers beste. Erfaring tilsier at belastningen ved å krige mot barnesoldater er så stor at mange vil utvikle post-traumatiske stresslidelser.¹⁸ Singer nevner i tillegg klinisk depresjon som bieffekt blant soldater som har vært i kamp mot barnesoldater. Dessuten er tilstedeværelsen av barnesoldater også en utfordring for moralen. Singer hevder at det er demoraliserende for godt trente og profesjonsbevisste soldater å måtte kjempe mot og drepe barnesoldater. Aller mest problematisk er dette naturlig nok for dem som har egne barn. En deltager i FN-oppdrag i Kongo sier:

Every time I look at them, I think of my son. They are so small.

Naturlig nok synes man synd på barnesoldatene; ethvert menneske med noenlunde intakt følelsesliv gjør vel det. Men soldatene kan aldri synes synd på uten

---

¹⁷ Grossman (1996), s. 21f.

¹⁸ Singer (2006), s. 170.

hele tiden å opprettholde fokus, og se barnesoldatene som helt konkrete trusler. Det er og vil være et umistelig *force protection*-anliggende. En tilleggsbelastning for soldater involvert i kamper mot barnesoldater, er den hjemlige oppfatning av det som skjer et misjonsområde. Hva vil nyhetsoppslag om barn drept av våre styrker avstedkomme av hjemlige reaksjoner? Denne problemstillingen går jeg ikke inn i, men nøyer meg med å konstatere at det nettopp er i slike sammenhenger at støtten fra politikere og Forsvarsledelse bør fremstå som umisforståelig. Utfordringene for hver enkelt soldat involvert i kamper mot barnesoldater er så store oppfølging av soldatene vil være essensielt.

Viktigheten av oppfølging og fordeling av ansvar

Julius' bitterhet er påfallende. I ett avsnitt bruker han ordet *bitter* fem ganger:

I am bitter... so much. I am bitter about my government for neglecting us ... We have not been appreciated. We have not been rewarded. Nobody comes to say thank you for liberating this country ... Up to now I am very bitter. Nobody comes to my aid, to help me with education. Not only me, there are very many child soldiers out there. They haven't been helped.

I et annet svar skinner også bitterheten igjennom:

This government has not integrated me back to my people. It is only me who have decided to go. They have never... This government has not turned back to say: "We are going to take care of you through education". Nothing of that kind.

Julius opplever at hans innsats aldri er blitt verdsatt og at han aldri har fått hjelp til reintegrering etter den traumatiske tiden. Heller ikke har han fått noen annen type støtte fra myndighetene. Verken økonomisk eller moralsk.

Tonen er kjent: Vi kjenner den fra veteraner fra Vietnamkrigen, som opplevde å komme hjem til et samfunn som vendte dem ryggen. Men vi har hørt lignende stemmer også på vår hjemlige arena. Det er flere av våre veteraner mener de er mangelfullt oppfulgt. Vi kan bruke innholdet i Julius' utsagn til å stille opp noen få punkter som illustrerer hva en veteran vil håpe på å få tilbake etter en innsats som har krevd mye av han henne:

- Moralsk støtte
- Anerkjennelse for innsatsen
- Hjelp til reintegrering

Noen helt korte betraktninger til disse punktene: Norge er kommet langt på disse områdene. Opprettelsen av Forsvarets Veteranadministrasjon i 2006 er en synliggjøring av dette. Likevel; dette og lignende tiltak bør selvsagt ikke bli noen hvilepute. Soldatene vi sender trenger å få vite at de har myndighetene våre

i ryggen. Dersom soldatene er uvisse på det, kan det bre seg usikkerhet i forhold til om det er rett å delta på den måten de gjør. Det igjen vil kunne ha effekt på motivasjon og utførelsen av oppdraget. Etter at beslutningen er fattet om å sende styrker er det dermed et politikeransvar å gi ubetinget støtte til soldatene. Støtte trengs også i forbindelse med handlinger utført med tanke på oppdragsløsning. Det ligger i sakens natur at soldatene våre vil stå i krevende situasjoner, der valg av løsninger vil kunne diskuteres. Så lenge handlingen rimeligvis kan tolkes innenfor RoE og den CoC vi opererer med, må politikere og forsvarsledelse være rake i ryggen, og stille seg bak soldatene. For de aller fleste soldater er anerkjennelse av innsatsen som er lagt ned viktig. Det gis anledninger til dette på mange vis, og dette er av punktene Forsvaret har utviklet seg i positiv retning. For to årtier siden, da soldater kom hjem fra deltagelse i internasjonale operasjoner, ble de stilt opp på norsk jord, takket for innsatsen og sendt hjem. Nå foreligger godt utviklede avreise og hjemkomstprogrammer der hver enkelt soldat og dennes pårørende tas på alvor. Ved hjemkomst er mentalhygienelagene inne i bildet og gjennomfører samtaler med alt personell, behov for oppfølging vurderes. Høytidelige medaljeparader gjennomføres og pårørende blir informert om de vanlige utfordringene hjemkomsten kan by på. *Reintegrering* er et stort ord. I problemstillingen omkring barnesoldater er reintegrering vanligvis et begrep forbeholdt barnene som legger ned våpnene og skal lære seg å fungere i et normalt samfunn igjen. Jeg tror begrepet med god grunn også kan brukes om soldater som har vært involvert i kamper mot barnesoldater. Erkjennelsen av at opplevelsene er så ekstreme, så fjernt fra det normale, så langt fra det som *bør* være det normale liv leder meg til å tenke at reintegrering er et godt begrep.¹⁹ Overgangen fra oppdragsløsning i Darfur, og opplevelsene man får der, til å vandre på Sandvika Storsenter er så stor at det ikke nødvendigvis går problemfritt. Faktisk er det ofte først når soldatene kommer hjem at problemene melder seg. Singer (2005) siterer en engelsk offiser med erfaring fra Sierra Leone (s. 181):

The impact of being fired upon by a child is a terrible shock, but the soldiers will do their job. But if you don't care for them when they come home, it might destroy them.

Jeg tror den engelske offiseren har rett, og at dette gjelder våre norske soldater også; de vil profesjonelt stå løpet og gjøre de rette tingene. Selvsagt vil det kunne finnes unntak, men min opplevelse er som nevnt at de virkelige reaksjonene

---

¹⁹ Grossman skriver meget interessant om *renselsesriter* som en del av soldatenes retur til det normale og fredfulle samfunn, se s. 271-273. Disse kan fungere som en hjelp til å legge den anormale tilstanden i misjonsområdet bak seg, og mestre å vende tilbake til dagliglivet.

først melder seg når arbeidet er utført og en er hjemme. Da har en tid til å reflektere. Dersom opplevelsene har vært sterke og belastende, som for eksempel opplevelsen av å bli skutt på av barn, kan refleksjonstiden i etterkant være en sårbar tid. Her vil det være viktig å bli møtt av et *helhetlig tilbud*. Soldater kan komme hjem med alt fra nedsatt hørsel til et fortvilet spørsmål om meningen med livet. Utfordringer med å få sove om nettene kan melde seg like vel som spørsmål knyttet til egen rolle med hensyn til rett og galt i misjonsområdet. Vi må ikke late som om én yrkesgruppe kan ta seg av alt dette. Utfordringene hjemvendte soldater har kan være av praktisk karakter, de kan være av medisinsk karakter, både av fysisk og psykisk art, de kan være av mer eksistensiell karakter, og kanskje mer til. Vi må ta vare på *hele* mennesker, og i et slikt bilde vil både feltpresenter, psykologer, leger, psykiatere, sykepleiere, familiekoordinatorer, og sosialarbeidere være viktige. Det siste vi trenger er en profesjonskamp, der en selv ønsker å være krumtapp og har vansker med å slippe andre til. Her må alle gode krefter jobbe mot et felles mål. Den nevnte Veteranadministrasjonen kunne muligens få som oppgave å utvikle og fasilitere ulike kurs med henblikk på å mestre en krevende overgang til hjemlige forhold. *Ansvar*et for en slik oppfølging sitter de med som har besluttet at norske menn og kvinner skal yte sine tjenester i land langt unna og med utfordringer som kan resultere i belastninger helt andre enn de vi er vant til hjemmefra.

Konklusjoner

Møtet med Julius Okello setter naturligvis spor. Julius har opplevd noe av det verste et menneske kan oppleve. Han ble offer for grov mishandling som barn. Tvunget til å delta i en voldelig konflikt som han ikke hadde noe med. Hans barnefinger har klemt avtrekkeren på våpenet sitt inn, og drept mennesker på slagmarken. Hans barneben har løpt for å unnsnippe voksne fiender som har ønsket livet av ham. Julius snakker av erfaring og med troverdighet når han deler sine tanker om temaet barnesoldater. Noe av det viktigste for meg i denne sammenheng har vært hans moralske anliggende: Barn har ikke noe på slagmarken å gjøre. I de tilfeller der de likevel finnes der, bør voksne søke å unngå å ta livet av barn, og heller stå for å bringe barnesoldater første etappe på veien tilbake til et liv som passer for et barn.

Jeg har villet se på hvordan barnesoldatproblematikken kan få med norske bidrag i internasjonale operasjoner å gjøre. Det er avgjørende at våre soldater ikke blir overrasket av å møte barnesoldater. Forberedelser og øving bør romme

også dette aspektet. Mitt anliggende i så måte har vært å minne om belastningen det vil være å tjenestegjøre i teatre der også barn opererer som soldater.

På bakgrunn av dette har jeg ønsket å komme med innspill til en bevisstgjøring på at norske soldater vil kunne stå overfor barnesoldater i sine misjoner. Spørsmålene som følger en slik bevisstgjøring er kun forsøksvis og ufullstendig besvart. Derfor er det desto viktigere at spørsmålene og utfordringene fremstår som tydelige: Hva tenkes om utfordringen som har med barnesoldater å gjøre? Hvem sørger for at øvelsesopplegget for bidragsyterne våre i internasjonale operasjoner tar nødvendig høyde for eventuelle møter med barn i strid? Hvem forbereder RoE med tanke på barnesoldatproblematikken? Hvem står for planverk for oppfølging? Jeg har ikke ment å stille inkvisitoriske spørsmål. Jeg har tillit til at ansvarlige både i politisk miljø og i forsvarslinjen tar disse utfordringene på alvor og er kompetente. Like fullt tenker jeg at spørsmålene er betimelige.

Vi må handle rett overfor en barnesoldat, og vi må handle rett overfor den soldaten som sendes ut. For våre soldaters vedkommende vil det være et vesentlig utgangspunkt å tilkjenne barnesoldater menneskelighet, slik enhver venn eller fiende bør tilkjennes menneskelighet. En følge av dette vil være at ens egen menneskelighet og selvrespekt også bevares. Fra en feltprests perspektiv vil dette være uløselig knyttet til å ta *gudbilledligheten* på alvor både hos en selv og hos barnesoldaten. Ved siden av å gjøre vanskelige forberedelser kan vi bare håpe og be om at våre bidrag i internasjonale operasjoner medvirker til å komme til livs det brutale og kyniske misbruk av barn som barnesoldatvirkeligheten utgjør.

Litteratur:

Briggs, Jimmie, *Innocents Lost: When Child Soldiers Go to War* (New York: Basic Books, 2005)

Cohn, Ilene og Goodwin-Gill, Guy S., *Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflicts* (Oxford: Oxford University Press, 2003)

Clapham, Christopher, ed., *African Guerrillas* (Kampala: Fountain Publishers, 1998)

French, Shannon, *The Code of the Warrior: Why Warriors Need a Code*, Pacem 2003 (1).

Grossman, Dave, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (Boston: Little, Brown and Company, 1995)

Legget, Ian, *Uganda: An Oxfam Country Profile* (Oxford: Fountain Publishers, 2001)

Repstad, Pål, *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag* (Oslo, Universitetsforlaget, 2007)

Singer, Peter Warren, *Children at War* (New York: Pantheon Books, 2005)

Kyrre Klevberg (f.1969). Prest ved Forsvarets Veteranadministrasjon. Tidligere prest ved Hærens befalsskole, Rena, og ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV). Studier ved Portland Veteran Affairs Medical Centre 2003/2004. E-mail: kklevberg@mil.no.

Jeg tror jeg er lykkelig*

Ung tro og hverdag

AV MORTEN HOLMQVIST

«Jeg tror jeg er lykkelig ... ung tro og hverdag» er en undersøkelse av norske tenåringers hverdag, valg, verdier og religion. Hele prosjektet er støttet av en rekke kristne ungdomsorganisasjoner. Undersøkelsen ble gjennomført i 2005/2006 og kom ut som bok i januar 2007. Her la jeg fram hovedkonklusjonene fra undersøkelsen. Alt materiale kommer fra dette prosjektet. Derfor er størstedelen av artikkelen tidligere publisert i boken *Jeg tror jeg er lykkelig...*

Metode

Hoveddelen av prosjektet bygger på en kvantitativ undersøkelse. Vi sendte spørreskjemaer til rundt 1000 tenåringers. Disse fant vi gjennom et tilfeldig utvalg av offentlige ungdomsskoler. Skolene er fra fire fylker, Oslo, Agder, Oppland og Troms. Spørreskjemaet hadde 60 spørsmål om mange ulike områder i livet. Her ble de spurt om alt fra mobiltelefonbruk, internett og fritidssysler, til deres oppfatning av Gud, tro, kropp, venner og familie. Alle svarte anonymt. Ved siden av den kvantitative undersøkelsen gjennomførte vi 21 intervjuer i de samme fylkene. Her fikk elevene ca. 45 minutter til å fortelle hva de selv har erfart og mener om de viktigste temaene i undersøkelsen.

Dette er en undersøkelse støttet av organisasjoner som arbeider med tenåringers. Det ble derfor mest hensiktsmessig å fokusere på tenåringene som går på ungdomsskoletrinnet. Ifølge Statistisk Sentralbyrå er det 187 856 elever på ungdomsskoletrinnet i skoleåret 2005/2006,¹ og av disse har vi gjort et utvalg på ca. 1000 elever. I utvalget representerer 8.-klassingene den største gruppen, de

---

* Artikkelen er basert på et foredrag under Feltprostens årskonferanse i Oslo, 24. oktober 2007. Størstedelen av artikkelen er tidligere publisert i *Jeg tror jeg er lykkelig... Ung tro og hverdag* (2007)

¹ Statistisk Sentralbyrå (URL) [oppført 27.11.2006]. Tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2006/tabeller/befolkning/bef0000.html

utgjør 39 % av den samlede gruppen. 9.-klassingene utgjør 33 % og 10.-klassingene er den minste delen med 28 %. 50 % av hvert kjønn er representert i undersøkelsen. Tallene stemmer noenlunde med den faktiske fordelingen av tenåringer disse fylkene i mellom. Ifølge Statistisk Sentralbyrå representerer 13-15-åringer fra Oslo og Akershus 59 %, Agder 18 %, Oppland 11 % og Troms 10 %.

Fire hovedtrekk

Denne artikkelen blir som et sammendrag av et mye større arbeid. Jeg anbefaler å lese mer av materialet som finnes i *Jeg tror jeg er lykkelig...* Her vil fire hovedtrekk, som representerer noen sentrale utfordringer for kristent ungdomsarbeid i dag, bli presentert.

Travel aktivitetshverdag

Ungdom i dag har et stort tilbud av aktiviteter på fritiden, og mange aktører konkurrerer om deres tid. Flertallet driver med sport i ulik grad, 16 % driver med sport hver dag og 50 % driver med sport flere ganger i uken. Det er nesten 65 % som er medlem av en sportsklubb. Om sport ikke er din greie, kan du alltid bli kongen på haugen i World of Warcraft – det finnes et utrolig rikt tilbud tilgjengelig, og du kan fordype deg i akkurat din interesse. Mange hører på musikk, er jevnlig på internett, spiller Playstation eller henger med venner. Det er kanskje ikke rart at over 40 % sier de ofte er stresset. Jentene føler seg mest stresset, og for dem var dette tallet høyere, nesten halvparten. Et stort mangfold i fritidstilbud fører til at ungdom setter kvalitetskrav til aktivitetene de deltar i. I intervjuene var det tydelig at de stilte krav til en trener eller leder. De ønsket å lære noe, personen som ledet måtte være kompetent og de ville ha disiplin for å lære bedre. Om man ikke opplevde noen form for progresjon, var det på tide å slutte. At treneren eller lederen var ung var derimot ikke så viktig, så lenge en kunne det en holdt på med.

På bakgrunn av dette står vi overfor flere viktige utfordringer i kristent ungdomsarbeid. Er vi kompetente? Mange av informantene gav uttrykk for misnøye med eksempelvis konfirmasjonsundervisningen, fordi de opplevde at de ikke lærte noe. Har vi kanskje hatt et litt feil bilde av ungdom, som unge mennesker som har mest lyst til å ha det gøy? Vi må også være klar over at vi bare er ett tilbud av mange – det er mange som konkurrerer om ungdommers oppmerksomhet og tid. Hvorfor skal ungdom velge nok en ny aktivitet? Som leder må man også være bevisst sin rolle som forbilde. Har vi ikke ofte i kristne sammenhenger dyrket et litt forskrudd ideal om at en god kristen leder er en litt sliten

leder? Hva formidler vi til ungdom når vi legger opp til stress og mas? Det er trist hvis kristent arbeid rettferdiggjør og tilfører enda mer stress i hverdagen til dagens ungdom.

Venner og familie

Det viktigste i livet er venner og familie. Vår undersøkelse tyder på at norske tenåringer er meget relasjonsorienterte. Dette gjennomsyrrer store deler av hverdagen deres: Teknologi brukes til å kommunisere med og vedlikeholde relasjonene til venner, samtidig gjør den det mulig for mange å være tilgjengelige døgnet rundt – mange svarte at de både hadde mobiltelefonen på om natta og at de kom til å ta den dersom noen ringte. Venner er en viktig resurs når de konfronteres med etiske problemstillinger, og mange spør også familien når de må avgjøre hva som er rett og galt. Å svikte sine venner er blant det verste man kan gjøre. Venner er viktig for valg av fritid: Den viktigste årsaken til at man velger en fritidsaktivitet, er at man kan være sammen med vennene sine der. Ungdommene forteller også at hovedårsaken til at de er lykkelige, nettopp er venner og familie.

Det tradisjonelle ungdomsopprøret ser ut til å være borte: Ungdommene i denne undersøkelsen er ikke i opposisjon til foreldrene sine, tvert i mot sier mange at de har et godt forhold til foreldrene, og at de kan snakke med dem om det meste. En av grunnene til at relasjonen til foreldrene fungerer så godt, må være at de stort sett gir uttrykk for tradisjonelle verdier: Mange satte ord på at de ønsker gode karakterer på skolen, en god jobb og familie senere i livet. Likevel kan man ane en form for generasjonskløft: Flere satte ord på at de føler det enklere å kommunisere med sine venner, fordi de lever i samme tid, mens alt var så annerledes da foreldrene var unge. I tillegg reserveres kommunikasjonsteknologien, som dagens unge er storforbrukere av, til venner. Hva skjer i den delen av deres verden som kalles internett og mobiltelefon?

Et viktig spørsmål for oss som jobber med ungdom blir da: Vi som er så flinke til å stadig tilrettelegge for nye ungdomsaktiviteter, er vi like flinke til å bygge relasjoner? Ungdommene investerer mye tid i sine relasjoner, og vi kan ikke konkurrere med de relasjonene de allerede har. Vennskap er heller ikke noe som kan stemmes over på neste stabsmøte, budsjetteres eller avgrenses til menighetskontorets åpningstider. Hvordan kan vi bygge troverdige relasjoner til ungdom som er vant til å være tilgjengelige døgnet rundt? Vår utfordring går samtidig ut på å vise hvordan relasjonen til Gud og vår neste skal leves. Hvordan tror du en tenåring som bruker så mye av sin tid og resurser på relasjoner, oppfatter betydningen av Gud og det kristne fellesskapet dersom dette er en ak-

tivitet vi kun lever ut to timer søndag formiddag? Relasjoner koster. Er vi villige til å betale prisen for troverdige relasjoner?

Lykkelig verdensbilde?

80 % av ungdommene sier at de er lykkelige. Når vi spurte dem hvorfor de er lykkelige, peker de på venner og familie, og at de har tak over hodet og mat på bordet – de har det de trenger for å ha det godt. Ungdommene vi intervjuet var ambisiøse optimister. De hadde tydelige fremtidsplaner, de virket sikre på seg selv og at de kom til å lykkes i livet. De gav ikke uttrykk for fremtidsfrykt for krig eller arbeidsledighet, men fortalte heller at de opplevde at de hadde stor frihet til å utfolde seg og realisere egne ønsker. De lever i en hverdag med mange tilbud og mye frihet.

80 % av ungdommene sier at de er lykkelige, men 40 % sier at de er stresset. Kan det være at denne friheten til tider nesten kan oppleves som en ekstra belastning? Ungdommer i dag utsettes for enorme mengder tilbud – de representerer en egen kjøpergruppe, og er dermed også et markedsføringsmål. Samtidig forventes en stor grad av tilgjengelighet av et stort vennenettverk som skal vedlikeholdes. Er det rom for å ikke lykkes i omgivelser med så mange forventninger? 80 % av ungdommene sier at de er lykkelige, men 40 % sier de er ensomme. Rundt halvparten er misfornøyd med sin egen kropp.

Aner vi at matematikken ikke går helt opp? Nesten alle ungdommene i intervjuene bekreftet at de var lykkelige, samtidig som noen nyanserte dette bildet: Et par stykker sa at dette sier man for å si det, for hvem vil vel fremstå som ulykkelig? Det virker som om det er viktig for ungdom å være lykkelige. Kan da en utfordring være at ingen tør innrømme når man mislykkes? Hvis livet skal være så bra, hva gjør jeg når problemene kommer? Hva med de ungdommene som har flere utfordringer i livet enn andre? Vi står overfor en utfordring i møtet med ungdom: Hvordan skal man kunne få et sant bilde av hverdagen deres? Det kan virke som om et av de viktigste prosjektene i ungdommers liv er å være så lykkelige som mulig. Hvordan skal vi som kristne forholde oss til dette? Skal vi forsøke å innta rollen som støttespiller i dette prosjektet, eller representerer vi noe helt annet? Klarer vi å snakke sant om livet, og i hvilken grad blir vi selv påvirket av denne søken etter det gode livet? Hva gjør det med vår forkynnelse?

Åpen eller søkende?

Hva trenger ungdom for at livet skal gi mening? Svarene vi fikk kan i stor grad oppsummeres i følgende tankerekke: Livet oppleves meningsfylt i seg selv, fordi jeg er lykkelig og har det jeg trenger – jeg har det godt her og nå. Jeg er lykkelig

og har det godt, fordi jeg har familie og venner. Dette var en sluttet sirkel, der eksistensielle overveielser var mer en interessant tanke enn en avgjørende bestanddel. Når ungdommene ble spurt om hva som er viktig i livet, kom religiøs tro nederst på listen (11 %). Blant temaene ungdommene synes er interessante, kommer temaer som Bibelen, om Jesus har levd, Koranen og de forskjellige religionene dårligst ut. Når de skal finne ut hva som er rett eller galt, så er det de færreste som forholder seg til en religiøs bok (2 %). Likevel har ungdommene god kunnskap om hvem Jesus, Muhammed og Buddha er – i denne undersøkelsen ble vi kjent med KRL-generasjonen.

Kan man da si at ungdom ikke er åndelig søkende? Funnene i denne undersøkelsen peker mot en slik konklusjon. Men om man sier at ungdom ikke er søkende, så er de iallfall åpne for det åndelige. Et fåtall har selv prøvd ulike nyreligiøse fenomener, kun 30 % har hatt en overnaturlig opplevelse, men likevel er de åpne for at det finnes åndelige krefter, og det er flere som tror på ulike åndelige fenomener enn de som faktisk har prøvd dem. De er tolerante ovenfor andre som har en religiøs tro: Rundt 80 % mener at det er greit at andre er kristne eller muslimer. Toleransen hadde imidlertid en grense. Tanken om at det kun finnes én sannhet, var problematisk. I intervjuene var det kun to av informantene som nølende ville si seg enig i dette. I intervjuene satte de fleste ord på at det var utenkelig, flere gikk så langt som til å kalle det for galskap. Hva er så vår respons som kristne på dette, og hva er årsaken til at det virker som om dagens unge ikke er åndelig søkende?

Det er en naturlig sammenheng mellom den økende relativiseringen av religiøse spørsmål blant ungdom og deres manglende åndelige søken. Dersom sannheten både er her og der og over alt, ja også inne i meg, hvorfor skal jeg da bruke mer av min allerede travle hverdag til å finne en sannhet som egentlig ikke lar seg finne – i hvert fall ikke på ett sted – det kan da vel ikke være så viktig?

Ungdommenes hverdag og virkelighet preges av deres hovedprosjekt: Å være lykkelig. For mange av ungdommene oppleves nok religion i beste fall som et interessant bidrag til dette prosjektet, i verste fall som et hinder.

Noen tanker til slutt

Hovedtrekkene vi har sammenfattet på bakgrunn av undersøkelsen, er ikke ukjente eller helt nye funn innen ungdomsforskningen, men vi tror akkurat disse trekkene er viktige med tanke på den virkeligheten vi møter i arbeidet med norsk ungdom i dag. Noen av utfordringene som disse hovedtrekkene representerer er enklere å forholde seg til enn andre. De områdene som går på relasjoner og ven-

ner er ting som er forholdsvis kjente. Kanskje opplever man at dette er noe man allerede jobber med. Det er også fint å se at ungdom har relativt god kontakt med foreldre, og at mange av dem har gode verdier. Den andre utfordringen, som handler om en travel hverdag, kan også imøtekommes på en konkret måte. Det er kanskje ikke lett å legge om aktivitetsnivået, eller å se at man trenger det, men dersom vi ønsker å møte ungdom der deres hovedfokus ligger, må vårt fokus flyttes fra aktiviteter til relasjoner.

Men når det kommer til de to siste trekkene, så er vår opplevelse at dette er mer dyptgående utfordringer som strekker seg utover denne undersøkelsen. Det gjelder spesielt ungdommenes lykkeprosjekt – her føler vi at det er lite synlig refleksjon i kirken og andre kristne sammenhenger. Hvordan skal vi forholde oss til dette i vårt arbeid? Er kristendommen kun tilgjengelig og attraktiv for dem som mislykkes i sitt lykkeprosjekt? Hva formidler vi gjennom vår forkynnelse, våre salmer og vår lovsang i de ulike kristne sammenhengene? Samtidig er spørsmålet om ungdoms manglende åndelige søken en vanskelig utfordring: Trenger vi ikke Gud i et trygt overflodssamfunn? Tyder dette på at vi har forkynt et slags tilbudsevangelium, og at dette er tause svar på vår forkynnelse og kristne former?

De trekkene som er nevnt her, vil oppleves forskjellig, avhengig av hva slags type ungdomsarbeid og teologisk tradisjon man står i. Uansett trossamfunn er det en ting vi alle kan arbeide for: Hvordan komme tilbake til en helt konkret relasjon. Ordet relasjon er blitt brukt mange ganger i denne artikkelen, og det er et ord som er betegnede for ungdom i dag. Men det er den store relasjonen til Gud vi alle er kalt tilbake til. Det er et vers i Bibelen som tydelig kaller tilbake til denne relasjonen: «Men Herren Gud ropte på Adam og sa til ham: ‘Hvor er du?’» (1.Mos. 3:9). Den veien er det du som kjenner ungdommene som må stake ut, i konteksten der de befinner seg selv.

Morten Holmqvist (f. 1974). Universitetslektor ved Menighetsfakultetet, der han underviser i studiet ungdom, kultur og tro. Prosjektleder for «Ung tro og hverdag '06», og medforfatter og redaktør av boken Jeg tror jeg er lykkelig... Ung tro og hverdag (2007). Boken kan kjøpes i Bok og Media eller bestilles på internett: www.klosterforlag.no. Redaktør av nettstedet ungdomsarbeid.no

Å høre det som sies*

Homiletiske utfordringer for feltpresten

AV ØYSTEIN I. LARSEN

Feltpresten er en viktig formidler av kristendom. Dere når en meget strategisk gruppe i samfunnet vårt. Så det er flott at refleksjoner over forkynnersituasjonen jevnlig står på kartet. I de seinere år har jeg også fått prøvd tilhørerposisjonen og reflektert over hva som skiller en preken og en predikant som når meg og berører meg fra det som kjennes mer likegyldig.

Jeg summerer det opp i tre enkle punkter: Målrettethet – enkelhet – troverdighet. Det målrettede ligger i oppmerksomhet *hos meg*: Hva vil jeg med dette? Det enkle ligger i oppmerksomhet *hos deg*: Hvordan skal du få tak i dette? Det troverdige ligger mellom oss, *hos oss*: Hva skjer mellom oss ved dette?

Målrettet

Vil predikanten meg noe? Det handler ikke om å holde en tale, men om å ha noe på hjertet. Lederen av stedets sanitetsforening introduserte meg på det årlige julemøtet slik:

Og så vil presten ..e.. snakke.

Betyr det mer å få ting sagt enn det betyr å bli hørt? Mange uøvde tekstlesere havner i den grøfta – fokus ligger på å få gjennomført en oppgave. Men det gjelder også mang en predikant, som begynner før jeg får satt meg ned og stilt inn mottakerapparatet. De driver med noe der framme som går til litt uavhengig av meg som tilhører. Er det en predikant som vil se meg, fange meg og min oppmerksomhet?

Når det gjelder tekstlesningen, kanskje særlig ved de kirkelige handlinger, får jeg en følelse av at dette er fyllstoff eller pliktlop som predikant og prest må

---

* Artikkelen er basert på et foredrag under Feltprostens årskonferanse i Oslo, 25. oktober 2007.

ha unnagjort før en kommer til det egentlige, nemlig hva jeg skal si. Hvis man behandler tekstlesingen som fyllstoff, så blir den det. Tekstlesning er formidling: Jeg vil at det skal fram til tilhøreren. Løft teksten opp!

Har jeg noe på hjerte? Eller er det som når jeg skulle skrive norsk stil på skolen: Fokus på de hvite arkene som skulle fylles og om det ble langt nok og mange nok ord? (Skjønt etter noen år med ordene, ble visst det siste problemet omvendt...). Vil predikanten meg noe og så: *Hva vil han meg? Vil han meg Jesus?* En konfirmant ga meg en livsviktig tilbakemelding etter konfirmasjonstida:

Kristendom er for meg bønn og stress.

Med andre ord: Kristendom er noe noen holder på med – og det ser i grunnen ganske slitsomt ut. Og så den tankevekkende refleksjon: Hvem hadde hun lært dette av, om ikke det var av meg? Ikke noe er så utfordrende i forkynnelsen som å forkynne evangeliet. Det umulige evangeliet. Og denne utfordringen er ikke mindre for feltpresten, som i mange sammenhenger også skal være moralens og etikkens støttespiller i systemet. Norsk kristendom har med rette forkynt de fire B'er: Bønn, bibellesning, brødsbrytelse og brorsfelleskap. Men det endte oftest opp med fem B'er, og den femte het *burde*. Alt dette burde vi gjort mye mer, da hadde det blitt enda mer kristendom og evangelium. Kapittel 46 i Jesaiaboken har kalt meg tilbake til start mange ganger. Profeten ser et opptog under oppholdet i Babel, der de søkk tung gude(bilde)ne må fraktes på lastdyr: «De kan ikke berge dem som bærer dem.» Hvor annerledes er ikke hans Gud. Han har ikke en Gud som tilbederne og tilhengerne må holde oppe i denne verden: «Dere som helt fra mors liv ble båret og like fra mors fang ble løftet opp» (se Jes 46, 1-4).

Hvem bærer hvem? Evangeliet legger ikke en fjær på mennesket, sier Luther, så er det vel vi som gjør det da.

Så utfordres både tilhører og taler i denne situasjonen. Vi må arbeide både med form og innhold og med et aktivt forhold til tilhørerne våre.

1. Tilhørerne må utfordres til: Se dog lidt stort på formen! Vi gør vores bedste, og vi har ikke verdens største talentmasse. Gå dog ikke glip af det bedste frihedsbudskab i verden, fordi det er ikklædt en ubehjælpelig facon. Vær barmhjertige, som jeres fader er barmhjertig.

2. Talerne må utfordres til: Arbejd dog med formen, som om alt afhang af den! Vi kan ikke undskylde os med at folk burde være mindre krevende og kritiske; kreativitet og dygtiggørelse er faktisk et spørgsmål om liv og død. Og selv om det måske ikke burde være sådan, har det i virkeligheden altid været sådan. For det er i sidste ende et spørgsmål om kærlighed (Leif Andersen: Teksten og tiden 2, s. 159).

Nettopp fordi det ligger meg på hjerte å få fram budskapet, må jeg arbeide med formen og med å nå fram til tilhørerne. Vi taler til mennesker som, ofte bokstavelig talt, har en propp i øret. Bruk innledningen. Begynn her, «begynn med no-

get andet» (Leif Andersen, item). Fang oppmerksomheten og hold på den. Ikke med flagrende gimmicks, men det merkes når du har noe på hjertet. Ser predikanten meg eller ser han bare det han skal si. I den gamle annonsen for Brylcreme het det at den holder håret velstelt hele dagen, *uten at det kan sees eller merkes*. Det er ikke noe dårlig slagord for mitt forhold til manus! Jeg vil tale med mennesker i øynehøyde. Det er ikke lett fra en prekestol. «Man kan ikke dryppe øyendråper fra 2. etasje» (Alex Johnson).

Er predikanten opptatt av at jeg skal høre? Og – er han opptatt av at jeg skal få svelget det som er sagt? Det gir ny oppmerksomhet på selve kommunikasjonsprosessen. Og et mer utfordrende syn på selve tilhøreren som en aktiv respondent. Tilhøreren:

ikke bare som passiv mottaker, men som handlende og skapende medaktør, som på bakgrunn av erfaringer og tidligere opplevelser tolker og former budskapet i lyset av sin egen verden (Paul Otto Brunstad).

En fruktbar bevissthet på hva som skjer hos tilhøreren, gir en ny respekt for tilhøreren og ikke minst i vår sammenheng, en ny forståelse og opptatthet av tilhørernes gudsforestillinger. Jeg ønsker meg målrettede predikanter og prester. «Hvis du ikke vet hvor du skal, kommer du nok dit», som kaninen får høre i Alice i eventyrland.

Enkelt

I en verden der innsignalene er massivt u håndterlige og velter over oss som en tsunami, får enkelhet ny og avgjørende betydning. For et utrolig privilegium det er å få noens oppmerksomhet noen minutter! Det er en gyllen anledning og må behandles deretter. *Det kan ikke bli for enkelt, men det kan bli banalt*. Det banale er forslitt eller forutsigbart, uten noen spenning eller overraskelse. Eller det blir banalt fordi det taler usant om livet. Det banale overforenkler og underslår de avgjørende nyanser.

Det enkle betyr *konsentrasjon*. De fleste prekener er for brede, i stedet for spisse. Mange programskapere i media undervurderer seernes og ikke minst tilhørernes evne til å følge med mer enn 3-4 minutter av gangen. Så må det sprites opp med musikk og humor osv. Men mange forkynnere befinner seg i andre enden av skalaen: De overvurderer sine tilhørere. Forbausende mange predikanter leser teksten én gang og henviser så til den som om vi satt med den foran oss. Formuleringen må gjentas og holdes opp for oss, hvis vi skal ha mulighet til å følge med.

Og vi har naturligvis noe å lære av programskaperne. Vi trenger også å bryte immuniseringen og det tilvante og langdryge. Det er en dødssynd å kjede sine tilhørere, en dødssynd hvis det hindrer dem i få kontakt med livets kilder.

En kjedelig preken. Det motsatte er ikke en underholdende preken, men en engasjert preken. Noen prekenes flørter med folk. Bruker for store ord. De ljuger. Eller briljerer. Det kan høres dynamisk og festlig ut, men det er ikke evangeliets dynamikk. Ezek 33,32: De hører dine ord, men lever ikke etter dem. Den engasjerte preken: Engasjert i Gud, i min egen livsprosess, i mennesker. (Fritt etter Karsten Isachsen: Sjelesorg fra prekestolen, Tidsskrift for sjelesorg 2/82).

Det enkle betyr *konkretisering*. Den taler best som av ører gjør øyne, heter det i et gammelt ordspråk. Og vi kunne kanskje tilføye: Den som av øyne kan gjøre hender og handling.

En forenklet læringskurve går langs disse linjer: Mennesker tilegner seg 20% av det som høres, 40% av det som går både gjennom øyne og ører, 60% hvis man selv får delta i diskusjonen om stoffet, 80% av det en selv har måttet finne fram og bearbeide, 90% av det en har måttet kjempe og lide for å få tak i. (Fritt etter Halvor Nordhaug: Så mitt hus kan bli fullt, s. 227).

Jeg har vel dratt mange gjenstander på prekestolen i årenes løp, der den umiddelbare overføringsverdi fort ble borte for tilhørerne. Det var farlig mange feilkilder, hva var det egentlig joggesko og matpakker skulle illustrere? Men jeg tenker oppmerksomheten faktisk var et gode i seg selv, så smøg det seg inn litt av det etterfølgende før døra slo igjen.

I kirken har vi konkretiseringene både i rommet og i sakramentene og nådemidlene. I en ordinasjon ble dåpsfatet til et vaskefat for ordinandens føtter. Det kunne bli en fruktbar utleggelse både av dåpen og fotvaskingen. Og et dugnads-lag i bygda som hadde fått opp et kirkehus med egne hender, kunne få høre at de hadde snekret trosbekjennelsen sin – og nå skulle de også få si den fram.

Det går en biskop av fin årgang som jeg med glede møter av og til, som nå flere ganger har sagt meg:

Nå har jeg bestemt meg for å ikke å si annet enn det jeg forstår.

Det er vel utsagn som ikke skal trekkes etter hårene. Vi er også satt til å formidle det som sprenger vår forstand, men jeg skjønner hva han mener. Det jeg skal si, må jeg i alle fall kunne ta til meg selv så det gir mening, hvis jeg skal ha noe håp om at det skal nå fram til andre. Så prøver jeg også å skjære gjennom all jålete finformulering og tale ut fra mitt eget og til mitt eget.

Det enkle betyr *kontekstualisering*. Gjenkjennelse er grunnleggende. Eget språk og eget miljø. Leif Andersen taler om «nådegaven til at tale almindelig dansk». Vi blir aldri ferdig med å leve nær det språk som omgir oss og som stadig forandrer seg.

Mange av Jesu lignelser er genialt enkle, men det er en tankevekkende utfordring når det som skulle forklare saken, først må forklares. Derfor må en del av Jesu etterfølgelse være å snuse opp de bilder og sammenligninger som springer ut av *vår* hverdag. En kar som hele livet hadde levd med biler, både kjørt dem og stelt med dem, betrodde meg at han likte Gunnar Torvunds altertavle i Furuset kirke så godt. Det var kanskje ikke det vi hørte oftest, så jeg spisset oppmerksomheten da han pekte opp i hjørnet på den, der kunstneren blant mange symboler hadde skåret et solkorslignende symbol: «Det er så fint å se igjen det bilrattet her i kirken.»

Moderne apologetikk og formidling handler ikke først og fremst om gode argumenter, men om hva som virker. Da er vi ved mitt siste ledende spørsmål.

Troverdig

Vi kan like eller mislike det: Forkynnerens person er det viktigste medium. Det handler om å være den jeg er. Ikke krampaktig forsøke å ligne eller etterligne noen. Er du glad i humor, så bruk humor. Det gjelder å finne sin måte å gjøre ting på. Mennesker er egentlig utrolig velvillige, bare det kjennes ekte. Jeg har to viktige anliggende, *nærhet og nyanser*.

Først *nærheten*. Vi må tåle å komme nær innpå. Det gjelder ikke bare i prekensituasjonen. Vi prøves både før og etter prekenen. Dere feltprester går svært ofte tett sammen med tilhørerne både før og etter gudstjenester og andakter. Da testes vi på større deler av livet: Er du glad i mennesker? Er du glad i Jesus? Er du glad i Jesus, er du glad i mennesker (Joh 6,66).

Levende forkynnelse. Predikanten må være i kontakt med 3 levende punkter: 1. Guds ord. 2. Sin egen livsprosess. 3. Andre mennesker. (Ingen av disse forutsetninger behøver å være tilstede i en preken) (Karsten Isachsen, item).

Hva gjør oss troverdige i forkynnelsen? Lever vi det samme livet – på samme klode? Røper jeg gjenkjennelig livserfaringer? Den «alminnelige» presten kan bli en ny tvangstrøye. Jeg startet min prestedtjeneste under et slags alminnelighetstyranni. Det største kompliment jeg kunne få, var at folk ikke kunne ane at jeg var prest. Jeg har måttet øve meg på å være stolt av presten jeg var satt til å være.

Det fins en postmoderne tvangstrøye som vil ha det til at *Jeg* er mitt budskap. Heldigvis er jeg ikke det. Jeg tilstreber autensitet og ekthet. Men jeg har noe mer å forkynne enn meg og mitt liv. Jeg vil tørre å tåle å bli avkledd. Legge av meg all imponerende flinkhet slik Paulus beskriver det i Korinterbrevet og kjenne at det er noe som bærer: Jeg vil ikke vite noe annet blant dere enn Kristus

og ham korsfestet. Svak, redd og skjelvende (1. Kor 2,1ff). Men da må jeg nettopp leve av det jeg forkynner: Av tilgivelsen.

Det var få som ble imponert over hans prekener. Desto flere som ble influerte (Ingvard Haddal i en artikkel om Peder Olsen).

Det som forklares, forstår jeg. Det som berører meg, flytter meg. Det avgjørende er autensitet og ekthet, mer enn formell autoritet. De holdbare svar er *nyanserte svar*. Jeg ble overrumplet av spørsmålet på en skolegudstjeneste:

Kan det skje no' ondt i kirka?

Jeg var vel på vei til å si noe om at i en utrygg verden, her i kirken kan vi være trygge, gutten min. Jeg rettet meg opp og så rett på skiltet over sideinngangen: Nødutgang. Så ble det et annerledes svar, et svar med nyanser. Tryggheten ligger ikke i at det vonde ikke kan skje, men at i Jesu følge kan aldri det verste skje. For det har Jesus gjennomlevd og overvunnet.

Troverdighet har med åpenhet å gjøre. Og ærlighet. Vi kan våge ærlighet om vår tvil. Men da skal vi også være ærlige om vår tro! Forkynnelsen er mer enn meg. Deus semper major. Gud er alltid større. Du behøver ikke børste støv av ordene. De lever.

Mitt ideal er at menneskene kan *høre* det som sies og *huske* det som sies og *ta i mot* det som sies. Målrettet – enkelt – troverdig.

Øystein I. Larsen (f. 1941). Biskop i Sør-Hålogaland 1992-2006. Han har tidligere blant annet arbeidet som prest i menighetene Høybråten og Furuset i Oslo og vært studentprest ved Menighetsfakultetet.

Keltisk spiritualitet

*Et møte med gamle tradisjoner levendegjort gjennom
Iona Community*

AV ELLING ERICHSEN

Salmen «Deg å få skode» med Irsk tekst fra 700 tallet på Irsk folketone har levd med meg i Arve Brunvolls oversettelse i mange år av min prestetjeneste i Forsvaret. Den har vært anvendelig på gudstjenester, bønn på linja, i begravelser og på hjemkomstmiddager etter internasjonale oppdrag. Både tekst og melodi har rørt ved strenger i meg og noen har også kommet til meg etter at jeg har sunget den og fortalt om de gode følelsene denne salmen skapte i dem. Jeg har kjent en dragning mot vest, mot øyriket Storbritannia, som ligger ut mot Atlanterhavet. Her er stedene som har vært opphav og kilde for et fromhetsliv og en gudstro jeg fornemmer har vært nært knyttet opp mot folketradisjoner og skaperverk. På Korsvei sin sommersamling i Seljord for to år siden deltok jeg på Keltisk morgenbønn hentet fra Iona. Jeg ble fasinert. Hva var da mer naturlig enn å lytte til dragningen mot vest, og rett og slett reise til Iona for å finne ut mer om keltisk spiritualitet? En studiereise til Iona i juni 2006 og en 3 måneder studiepermisjon våren 2007 med nye studiereiser har gitt meg et lite innblikk i et spennende åndsliv som er utfordrende, kreativt og aktuelt. I det følgende har jeg ingen ambisjoner om å skrive en vitenskaplig artikkel, men gi videre noen umiddelbare opplevelser, erfaringer og refleksjoner under og etter oppholdet på Iona i møte med keltisk spiritualitet, med spesielt henblikk på Iona Community.

Iona community (IC) er et økumenisk kristent fellesskap som stadig ønsker å søke nye måter å leve ut evangeliet i dagens verden. Det ble grunnlagt i 1938 av George MacLeod da han var menighetsprest i Glasgow. I utgangspunktet var målet å bygge opp klosterdelen av middelalderbygningene i tilknytning til Iona Abby¹ og bruke dem som et senter og for arbeid i Skottland og videre ut i ver-

---

¹ Iona Abbey, slik den fremstår i dag, er en restaurert klosterkirke på restene etter Benediktinerklosteret som ble bygd på 1200 tallet, men som ble forlatt etter reformasjonen i Skottland i 1560. På samme sted var det før dette et kloster grunnlagt av St. Colomba i 563, hvor legenden forteller at han kom til øya som flyktning fra Irland med 12 munk. St. Colomba's Shrine er et lite integrert kapell i Iona Abbey, opprinnelig fra 900 tallet, på

den.² IC har hele tiden vært opptatt av å jobbe for sosial rettferdighet og fred, fornye kirkene gjennom økumenisk dialog og utvikle nye inkluderende måter å feire gudstjeneste på. I dag har IC ca 250 medlemmer, ca 1500 assosierte medlemmer og ca 1500 venner. Medlemmene er menn og kvinner, prester og leke, fra forskjellig bakgrunn og kirkesamfunn, de fleste i Storbritannia og noen i andre land. For å bli medlem må man søke, og deretter gå gjennom to års prøvetid. Som opptatt medlem har man lovet å leve etter fem regler: lese bibeltekster eller bibelrelatert materiale hver dag, be for hverandre, møtes jevnlig med en gruppe medlemmer, gi fullt innsyn for de andre medlemmene i økonomisk inntekt/utgift/bruk av tid og å arbeide for fred og rettferdighet. Dette er noen av sakene som det har blitt jobbet spesielt med:

- Innen rettferdighets- og fredsarbeidet er det jobbet for å få fjernet atomvåpen og å få redusert våpenhandel, støtte de fattiges og undertryktes sak i Storbritannia og i verden, arbeide politisk for å bekjempe rasisme og støtte arbeidet for miljøvern.
- Utforske menneskers seksualitet.
- Styrke det økumeniske arbeidet mellom kirkene slik at alle kan delta i en felles nattverd.
- Skape fellesskap og gudstjenester som kommuniserer med ungdom.
- Fremme den interreligiøse dialog.
- Gjenoppdagelse av en tilnærming til det åndelige som passer inn i tiden vi lever i.
- Utvikling av helbredelsens tjeneste.

Det administrative hovedkvarteret ligger i Glasgow. Det er samtidig base for arbeid rettet mot ungdom, the Wild Goose Resource group, som arbeider med gudstjenesteutvikling, redaksjonen for Coracle, et magasin som utgis seks ganger i året og forlaget Wild Goose Publications. På tre sentre, hvor the Abbey og the MacLeod senter er på Iona, og Camas Outdoor Centre på øya Mull, er gjester velkommen i sesongen, som går fra mars til oktober. Disse senterne er drevet av ca 25 stabsmedlemmer og en rekke frivillige i alle aldersgrupper fra hele verden. Til sammen er det plass til ca 110 gjester som kan delta i ukeseminarer som gir mulighet for å utvide horisonten og få inspirasjon gjennom å bli kjent med nye

---

stedet hvor man mener St. Colombas første grav var. Hans relikvier ble flyttet til Dunkeld Chathedral, Perthshire i 849 grunnet viking herjinger i 795, 802, 806 og 826. Iona Abbey and Nunnery s. 2, 9 og 37.

² The Book of Kells er et meget kjent kunstnerisk dokument med dekorerte latinske bibeltekster bestående av de 4 evangeliene. Dette er et av Irlands nasjonalklenodier som i dag er å finne på Trinity College, Dublin (TCD). Hovedteorien er at The Book of Kells ble skrevet og tegnet på Iona og tradisjonen knytter den opp mot St. Colomba. Han kan ha skrevet noe i den selv. I 807, etter mange vikingangrep, ble dokumentet tatt med av de som flyktet fra Iona til Kells, county Meath i Irland. The Book of Kells s. 10.

mennesker, både gjester og stab. Alle deltar i livet i fellesskapet gjennom arbeid, diskusjoner, gudstjenester, måltider, turer og rekreasjon.³

I vår bodde jeg en uke på The McLeod senter og deltok i aktiviteter, program og gudstjenester. Dette senteret er bygget ut fra en drøm Georg McLeod hadde om å gi barn og unge fra fattige områder i Glasgow en mulighet til å oppleve en annerledes uke i møte med et godt fellesskap basert på keltisk kristen fromhet. I dag kommer disse hit, i tillegg til voksegrupper og individer fra forskjellige sammenhenger, ofte blandet. I min uke var aldersspennet fra 14 til 89 år. Dagen har sin faste rytme som starter med frokost kl. 0815, fortsetter med morgenbønn i the Abby kl. 0900, teabreak kl. 1100, lunsj kl. 1300, en kort bønn for fred og rettferdighet i the Abby kl. 1400, middag kl. 1730 og gudstjeneste i the Abby kl. 2100. I tillegg til staben og frivillige er gjestene med og ordner til måltidene, serverer ved sine bord og rydder. Det ligger en bevisst strategi i dette, at alle skal være deltakere i fellesskapet og være med å bidra og bygge. Det var spennende å se hvordan 14 åringen vokste på å få ansvaret ved et bord med å servere alle oss andre. Ved hvert bord var det satt av plasser til den faste staben. Dermed fikk jeg mulighet til å snakke med mange som jobbet i staben under måltidene. Under et måltid hadde jeg en fin prat med lederen for senteret, opprinnelig fra New Zealand. Hun jobber nå tre år på Iona og var lærer og universitetsutdannet. Jeg spurte hvordan de var opptatt av den keltiske åndeligheten i driften av senteret. Hun fortalte at de ønsker mer å leve dette ut i det daglige livet enn å snakke om det. Dette betyr en bevissthet for de som jobber der over hvordan de lever og hva de gjør. Det de gjør er en tjeneste for Gud, også oppvasken, lusing i grønnsakshagen, salg av bøker i bokhandelen osv. Arbeidet er en del av det å bygge et fellesskap, derfor er det viktig at de som kommer som gjester også deltar i fellesskapet med tjenesteoppgaver. Måltidene handler også om å bygge fellesskap og er mye mer enn å få i seg mat. Det handler om å bygge relasjoner, bygge fellesskap og dele Guds gode gaver til oss. En balanse mellom tjeneste i fellesskap og enetid er også viktig, slik det var for munkene som levde sammen på Iona mellom 563 og 900 tallet. Det er stadig en utfordring, oppsummerte hun.

En av gjestene var Margareth på 89 år som deltok hele uka, en flott gammel dame. Da vi kom hit skulle vi skrive ned forventninger vi hadde til oppholdet. Hun skrev: «Feel renewed or at peace ready to do what I can to make the world better in my own small part of it.» Det er godt å møte et menneske på 89 år som har et sånt perspektiv på livet hun lever. Hun og mannen var aktive i det hun kal-

---

³ *Iona Abbey Worship book s. 9-10.*

te «fredsbevegelsen» (uten at jeg vet hvilken), spesielt mot atomvåpen. De hadde vært assoisert med IC helt siden oppstarten i 1939.

Etter frokost og rydding er det morgenbønn i the Abby. Denne er ledet av en av de frivillige eller en i staben. Her kommer det folk som bor på et av senterne som stab, frivillige eller gjester, sammen med de som bare er på besøk på øya. Det er et historisk sus over denne gamle bygningen med opprinnelse tilbake til 600 tallet. Utenfor kneiser to høye keltiske steinkors, det ene fra 800 tallet. 10 minutter før bønnen begynner kan vi sitte stille og lytte til nydelig musikk eller sang. Mye av det som IC står for og ønsker å formidle og leve ut i hverdagslivet, blir uttrykt gjennom gudstjenestene, de tre forskjellige gjennom dagen og temaene gjennom uka.

Slik IC ser det, er hele livet en gudstjeneste. På denne måten blir livene våre en søken etter helhet, å være hele mennesker, ikke oppdelt i det hellige og det sekulære. Vi er hele mennesker framfor Gud slik som Gud viser seg som hel for oss, gjennom naboen eller i det politiske og sosiale engasjement, i kultur eller økonomi, i bønn eller lovprisning sammen eller midt i livene våre. Det betyr igjen at gudstjeneste er i alt vi gjør både i kirken og på utsiden. En av konsekvensene av dette er at morgenbønnen ikke avsluttes med velsignelse og utsendelse, men stående med tilsvaret til liturgens avslutning.⁴ Så går alle ut i dagens arbeid som en fortsettelse av gudstjenesten. Kveldsgudstjenesten starter ikke med en innledning til gudstjenesten da den har pågått hele dagen. Men på slutten av denne er det en velsignelse som avslutter dagen. Ved å gjøre det på denne måten blir morgenbønn og kveldsgudstjeneste i the Abby en ramme rundt dagen og arbeidet, som til sammen blir en helhetlig gudstjeneste. Hverdagens gjøremål, det daglige, sammen med gudstjenestene i the Abby og nyskapelsen blir en liturgi, et stykke arbeid som et offer til Gud.

IC uttrykker at livet på Iona får innspill fra mange kilder, da minner fra fortiden ligger naturlig rundt dem. De opplever seg selv som arvinger av den keltiske tradisjon med dens grunnleggende oppfatning av at Jesus er det øverste hodet og at Guds herlighet er til stede i hele skaperverket. De bruker derfor gamle bønner⁵ fra den Keltiske kirke til velkomst, for arbeid og for å uttrykke behove-

---

⁴ Worship book s. 22.

⁵ Carmina Gadelica, «Gælernes sanger» ble utgitt i et 6 binds verk i 1900 av Alexander Carmichael. Han samlet bønner og sanger som hadde levd som en muntlig tradisjon i hundrevis av år på øya Iona og andre øyer på vestkysten av Skottland. Bønnene var en del av det man kan kalle en åndelig motstandsbevegelse som en konsekvens av Synoden i Whitby i 664 (se fotnote 12). Her formidles måten mennesker på øyene så og forsto på gjennom blant annet bønner ved soloppgang og solnedgang, når de tente ilden eller dekket den til. De var ikke en del av et religiøst ritual, men en del av dagliglivet. Det var helt naturlig da verden for denne måten å tro på er Guds tempel. Menneskene kan ta del i rytmen, skapelsens rytme og sang, og blande sine røster. Hver dag, hver natt s. 9 og Celtic Christian Spirituality s. 1.

ne i denne verden. De ser også på seg selv som arvinger av den Benediktinske tradisjon.⁶ Dette innebærer: «å arbeide er å be», å være gjestfrie, å ha system og orden, som vises gjennom deres gudstjenester og livsstil. Som mange andre har de arvet tradisjonene til reformatorene med deres evangelikanske entusiasme, deres kall til overgivelse og deres dype forståelse for den stadige utfordring det er å finne nye måter å berøre hjertene.

Som et økumenisk fellesskap bruker IC innspill fra mange forskjellige kirke-tradisjoner i sin gudstjenestefeiring, noe de ser på som et privilegium. På tross av at de ikke er et kirkesamfunn, men et økumenisk fellesskap, ser de seg selv og alt de gjør som en del av den verdensvide kirke, de helliges samfunn. Samtidig ønsker de å uttrykke at de ikke tror livet på Iona gjør dem til mer religiøse mennesker, men målet er å bli mer menneske, mer hele mennesker. Livet sammen i fellesskapet og i gudstjeneste er med på å bidra til det. Dette uttrykker de med Dietrich Bonhoffers ord:

*The Christian is not a religious person, but simply a human being, as Jesus was a human being, profoundly this-worldly, characterised by discipline, and the constant knowledge of death and resurrection.*⁷

Morgenbønnen er bygget opp mye likt med tradisjoner jeg kjenner fra før av med åpningsord, sang, syndsbekjennelse, bønn om Guds hjelp, trosbekjennelse, veksellesning fra salmenes bok, lesning, sang, forbønn med respons og avslutningsord. Det som er annerledes, er noe av innholdet i liturgien, spesielt syndsbekjennelsen og trosbekjennelsen. Syndsbekjennelsen lyder slik:

Leader: Holy God, maker of all

All: Have mercy on us

Leader: Jesus Christ, servant of the poor

All: Have mercy on us

Leader: Holy Spirit, Breath of life

All: Have mercy on us

Leader: Let us in silence confess our faults and admit our frailty.

Silence

Leader: Before God, with the people of God,

I confess to my brokenness:

to ways I wound my life,

the life of others,

and the life of the world.

*All: May God forgive you, Christ renew you,
and the spirit enable you to grow in love.*

Leader: Amen.

All: Before God, with the people of God,

---

⁶ Worship book s. 12.

⁷ Worship book s. 12.

*we confess to my brokenness:
to ways we wound our lives,
the life of others,
and the life of the world.*

*Leader: May God forgive you, Christ renew you,
and the spirit enable you to grow in love*

All: Amen.⁸

Jeg opplever denne syndsbekjennelsen annerledes enn den vi bruker i Den norske kirke hvor vekten er lagt på: «Syndige menneske, krenket Gud med tanker, ord og gjerninger, lysten til det onde i mitt hjerte.»⁹ I vår syndsbekjennelse er vekten lagt på at vi som mennesker er syndige for Gud, gjennomsyret av synd som preger helheten i livet vårt. I syndsbekjennelsen fra IC bekjennes det som har gått i stykker i mitt liv, måten jeg skader mitt liv, andres liv og livet på jorda. Her er vekten lagt på å bekjenne det som er istykkerslått i eget liv og den skade jeg volder andre og skaperverket, og ikke på at vi som mennesker er grunnleggende syndige. Jeg fornemmer her at IC har tatt opp i seg et annet menneskesyn enn det tradisjonelle vi har i Den norske kirke. Dette blir enda tydeligere i morgenbønnens trosbekjennelse:

Leader: With the whole church

*All: We affirm
That we are made in God's image
Befriended by Christ, empowered by the spirit.*

Leader: With people everywhere

*All: We affirm
God's goodness at the heart of humanity,
Planted more deeply than all that is wrong.*

Leader: With all creation

*We celebrate
The miracle and wonder of life,
The unfolding purposes of God,
forever at work in ourselves and the world¹⁰*

I denne bekjennelsen uttrykkes det klart at mennesket er skapt i Guds bilde, Jesus er vår venn ved vår side gjennom kraften fra Den Hellige Ånd. Guds godhet har en plass i kjernen av vår menneskelighet og plantet enda dypere enn alt som er galt. Slik jeg forstår denne trosbekjennelsen mener IC at Gud med sin godhet og sitt bilde ligger dypest i oss, dypere enn synden og det onde. Med denne trosbekjennelsen bygger IC på gammelt kjernemateriale i den keltiske kristne tradi-

---

⁸ Worship book s. 15.

⁹ Gudstjenestebok for Den norske kirke s. 27.

¹⁰ Worship book s. 17-18.

sjon hvor nettopp forståelsen av at gudsbildet ligger dypest i oss, er sentralt. Synden har riktignok kommet inn og formørket bildet, men ikke visket det ut¹¹ I Den norske kirke står vi i det som kalles middelhavstradisjonen, hvor Augustin med sin arvesyndslære er sentral, hvor syndfullheten ligger dypest i oss. Med gudsbilde som det dypeste i oss kan menneskets dypeste og mest opprinnelige sees på som noe vakkert, mens med synden som det dypeste har man i vår tradisjon oppfattet menneskets egentlige som stygt.

Min opplevelse er at Den norske kirke har en stående utfordring fra denne gamle keltiske tradisjonen som formidler et annet menneskesyn som er mye mer positivt.¹² Som gudstjenestedeltager i the Abby var opplevelsen en annen med denne liturgien. Den ble mer positiv enn med den jeg selv som prest på gudstjeneste i den Den norske kirke leder. Å få bekjenne mine feiltrinn er noe annet enn å bekjenne «lysten til det onde i mitt hjerte». Å få si fram i fellesskap at Guds godhet har en plass i kjernen av min menneskelighet og er plantet dypere enn alt som er galt, var stort og ga meg en verdighet som gjorde at jeg kunne løfte blikket og rette nakken. Jeg kunne få være stolt av å være menneske med alt mitt menneskelige. Dette opplever jeg står i kontrast til den opplevelsen mange har som går på høymesser i Den norske kirke en søndag formiddag. I denne vil vi formidle til de som kommer at de er elsket av Gud, at deres liv er mer verd enn hele verden, at kjærlighet er at Gud elsket oss først, men så kobler mange ut og hører ikke mer etter når det første som møter dem er en kollektiv syndsbekjennelse som forteller at vi alle er «syndige mennesker som kjenner lysten til det onde i vårt hjerte». Dette er en kommunikasjon som for mange forteller at det kirka fremdeles er opptatt av er synd og fordømmelse, og det har de hørt nok av. Jeg tror Den norske kirke må endre syndsbekjennelsen i høymessen hvis vi vil kommunisere med folk i dag som kommer til kirka for å feire høytid blant annet med barnedåp, og ikke for å høre hvor ille det står til med dem. Et av målene til IC er stadig å søke nye måter å leve ut evangeliet i dagens verden. Dette er også

---

¹¹ Hver dag, hver natt s. 8-9.

¹² Sent i det 6. århundre i år 664 ble det holdt en synode i klosteret Whitby i Yorkshire. Bakgrunnen for denne synoden var formelt sett uenighet mellom den trosforståelsen som preget kristningen av Norrhumbria, med røtter tilbake til Keltisk kristen tradisjon på Iona, og munken Adian som på oppfordring fra den kristne kong Oswald etablerte et datterkloster på Lindisfarne. Herfra misjonerte man områdene omkring og helt ned til London og Themsen. Det keltiske kristne Wales satte sitt preg på Sør-England. Det kom så til åpen konfrontasjon på synoden mellom den offisielle, sentralistiske romerske kirkepolitikk og den mer uavhengige keltiske kloster- og misjonsbevegelse. De var offisielt uenige om munkenes tonsur og prinsippene for beregning av påske. Stridens kjerne handlet egentlig om to områder. Det ene var menneskesynet hvor keltisk spiritualitet vektla Gudsbildet som det dypeste i oss der middelhavstradisjonen forfektet Augustin og arvesyndslæren. Det andre var den keltiske troen på at skaperverket var godt og var å betrakte som en teofani., mens middelhavstradisjonen skilte ånd og materie og hadde distansert gudsmysteriet fra skaperverket. Det offisielle synet vant fram. Dette førte til at den keltiske tradisjonen ble marginalisert. Den levde likevel sitt liv utenfor formelle strukturer i kirken, ikke minst i de keltiske områdene i utkanten av Storbritannia. Ilden fra vest s. 33-35 og Hver dag, hver natt s. 8-9.

en utfordring til oss i Den norske kirke. Hva skal til? Jeg tror synet på arvesyndslæren og Augustins posisjon som lærefader i vår kirke må settes på dagsorden og ønsker meg en teologisk debatt rundt denne tematikken. Kanskje kunne dette føre til at arvesyndslæren fikk en annen status enn i dag?

Bønn for rettferdighet og fred

Klokken 1400 hver dag er det en kort bønn for fred og rettferdighet i the Abbey. Denne blir ledet av de frivillige eller av en fra staben, men stort sett leke. Kirken er på denne tiden av dagen besøkt av mange som kommer til øya på dagsbesøk for å oppleve og se, og det er ofte mange i kirka. Ti minutter før oppstart får alle valget mellom å være med eller å forlate kirka. Denne bønningen varer i 10-15 minutter, har en kort innledning, introduksjonsbønn, en bibeltekst med en kort refleksjon, en sang og en bønn til avslutning. I liturgien er det forskjellige alternativer. En av bønnene lyder:

*Working for justice and peace.
O God, lead us from death to life,
From falsehood to truth.
Lead us from despair to hope,
From fear to trust.
Lead us from hate to love,
From war to peace.
Let peace fill our hearts,
Our world, our universe. Amen¹³*

Jeg har alltid hatt stor respekt for de jeg har møtt som har en fast rytme på bønn. Personlig har dette alltid vært en utfordring i min prestedtjeneste som jeg aldri helt har kommet til rette med. Det å vite at det bes hver dag til faste tider opplever jeg trygt og godt å vite. Bønningen er en viktig tjeneste for Gud og mennesker. Som prest opplever jeg at dagens alle gjøremål lett fanger tiden og at bønningen blir litt spredt her og der, men ikke en tjeneste med rytme. IC har valgt rettferdighet og fred som tema på ettermiddagsbønningen. Kanskje er det et av de viktigste bønnetemaer i vår tid. Jeg kjenner at dette er en utfordring til meg som prest i Forsvaret. Kunne ikke nettopp denne tematikken gått inn som en bønnerytme i våre militære kapell? Kunne ikke presteassistentene ringe med kirkeklokkene og kalle inn til bønn for rettferdighet og fred? Skulle da presten selv være opptatt med andre gjøremål utenfor garnisonen, kunne assistenten eller andre leke bruke ti minutter i kapellet til bønn etter fastsatte maler. Jeg vet at dette gjøres systematisk i flere militære kapell allerede, men flere kunne følge på. Et av hovedmå-

---

¹³ Worship book s. 151.

lene for Forsvaret er nettopp å bevare freden. Derfor ser jeg bønn om rettferdighet og fred som en sentral naturlig oppgave og tjeneste i kapellene våre.

Kveldsgudstjenester med tema.

Hver kveld kl. 2100 ringes det inn til kveldsgudstjeneste i the Abbey. Denne har forskjellig tematikk fra kveld til kveld. Jeg vil dele mine erfaringer fra noen av dem. Gudstjeneste med velkomst er vanligvis holdt på lørdager, som er dagen da de nye gjestene kommer både til the Abbey og til McLeod senteret. Velkomst av den fremmede ligger dypt forankret i den keltiske tradisjon, også i førkristen tid.¹⁴ For munkene på Iona på 800 tallet var velkomst av fremmede med åpne armer en av deres klostertradisjoner, hvilket kostet mange av dem livet i møte med vikinger som gjestet øya for å røve.¹⁵ En av tekstene på gudstjenesten var denne:

<i>Those already here:</i>	<i>Welcome, you come in God's name.</i>
<i>Those just arrived:</i>	<i>God's blessings on this place, your home.</i>
<i>All:</i>	<i>You bring us new insight and energy.</i>
<i>Those already here:</i>	<i>You open up to us a wider world.</i>
<i>Those just arrived:</i>	<i>You offer us a space to be ourself.</i>
<i>All:</i>	<i>We share God's care and challenge; offering and receiving welcome we become Christ to one another.¹⁶</i>

Det var godt å kjenne at jeg var velkommen og bli sett på som en ressurs som også kunne gi dem som bor fast på øya større innsikt og energi. Å få være Kristus for hverandre var også til ettertanke, både et privilegium og et ansvar. Hva kan vi gjøre i Den norske kirke for at folk skal oppleve seg som hjemme i våre gudstjenester? Hos oss er de jo ikke gjester, men noen som hører til. Hvordan bygge ned terskler og skape tilhørighet? Hvordan skape opplevelsen av oss og ikke vi og dem? Noe kan være å tilrettelegge gudstjenestene våre på en måte som virker inkluderende. Det kan handle om gudstjenesteprogram utdelt, nattverd med intinksjon, språk som inkluderer, lekekrok for barna og kirkekaffe i våpenhuset. Et fokus i Den norske kirke framover og en idemyldring på hvordan legge til rette så folk kjenner at det er godt å være i kirka, en opplevelse av hjemmefølelse og tilhørighet tror jeg bør være en prioritet.

---

¹⁴ Ilden fra vest s. 182-185.

¹⁵ Ilden fra vest s. 33.

¹⁶ Worship book s. 61.

Gudstjeneste med bønn om helbredelse.

Denne gudstjenesten foregår hver tirsdag i the Abbey. IC tror at Guds mening for oss alle er et helt liv, slik Jesus uttrykker det gjennom sitt liv og sin lære. Helbredelsens tjeneste er en integrert del av deres kristne vitnesbyrd. De mener alle mennesker trenger helbredelse, men også at denne tjenesten har en sosial dimensjon. Splittede fellesskap og nasjoner og helbredelse av moder jord er en del av Guds helbredelsesprosess sammen med helbredelse av menneskers sårede hjerter og sjel. Bønnearbeidet er et tillegg til det arbeid som gjøres gjennom medisiner og andre former for helbredelse, som de ser på som kanaler for Guds omsorg. I bønnene denne kvelden nevnes personer, situasjoner og steder som har bedt om forbønn konkret med navn. De gjør dette fordi de tror Gud ser alle mennesker og situasjoner, ikke som et problem som skal løses, men som hans skapninger elsket og akseptert. Gud hører bønnene, men når og hvordan helbredelse vil skje, er det umulig å si noe om. Det blir gitt mulighet for de som vil til å komme fram og knele sammen med andre på puter, som er lagt i en ring, mens tre fra staben i IC går og legger hender på hodet på hver sin av de som kneler, og ber en fast liturgisk bønn. De som kneler kan gjøre det for egen del eller på vegne av andre. Ønsker noen å stå på utsiden av ringen og legge hender på de som blir bedt for, kan de gjøre det. IC ser på denne tjenesten ikke bare som en bønn for den enkelte, men som en integrert del av arbeidet i hele det kristne fellesskapet, hvor vi alle har vår oppgave. Guds ønske for oss, er å gjøre oss til helere mennesker. Ved å være tilstede og be under denne gudstjenesten tenker IC at Gud bruker vår tilstedeværelse om vi går fram eller blir sittende.¹⁷ Standardbønnen som blir bedt når man legger hendene på hodet, lyder som følger:

*Spirit of the living God, present with us now,
enter you, body, mind and spirit,
and heal you of all that harms you,
in Jesus' name. Amen.*¹⁸

Min erfaring med håndspåleggelse knyttet opp mot helbredelse fra før er knyttet opp mot pinsevenner og karismatiske miljø lang tid tilbake. Her var jeg ikke bekvem. De to gudstjenester av denne typen in the Abbey ble gjennomført på en rolig, planlagt, behersket, enkel og kontrollert måte. Gudstjenesten var bygget opp med innledning, sang, skriftlesning, bønn, invitasjon til forbønn, sang, forbønn med håndspåleggelse og avslutningsbønn med velsignelse. Dette kunne jeg være bekvem med og det ble gjort på en måte som jeg opplevde som riktig.

---

¹⁷ Worship book s. 88.

¹⁸ Worship book s. 91.

Gudstjeneste med stillhet.

Hver søndag kveld kl. 2100 er det en samling i kirka på ca 20 minutter hvor hovedfokuset er å være stille og sammen lytte til Gud. Det er godt å komme litt tidlig for å kjenne på det å sitte stille og lytte. Først er det en kort innledning, bønner for medlemmer av IC som bes for på denne dagen, alle inviteres til å delta i åpen eller stille bønn i maks fire minutter, et kort dikt eller en refleksjon hvor vi så går over til å være stille sammen i 15 minutter, før det hele avsluttes med at Nunc Dimittis, Simeons bønn fra Lukas 2, 29-32, leses. De som ønsker det kan fortsatt sitte lenger i stillhet.

Min erfaring var at det var fint å være så mange som sitter stille over tid, å kunne sitte og høre vinden suse samtidig som lysene blafret. Når vi tror at Gud er i oss med sin Hellige Ånd handler det også om å gi full oppmerksomhet til stillheten så Gud kan få slippe til og minne oss på viktige sannheter om livene våre og seg selv. Fokus i andre gudstjenester kan være at Gud omgir oss – er bærer av livene våre. Her er fokus på at Gud er i oss. Selv synes jeg det er en utfordring å være stille aleine i et vanlig rom. Ved å sette det i denne rammen i en gudstjenestelignende form ga det meg et rom hvor stillheten var gitt en ramme.¹⁹

Gudstjeneste med synlig tegn til forpliktelse

Hver onsdag kveld kl. 2100 gjennomføres gudstjeneste med synlig tegn på forpliktelse. Bakgrunnen for gudstjenesten er Jesu ord: «Vil du komme å følge meg?» Dette er en enkel gudstjeneste hvor den personlige forpliktelsen som respons på Jesu kjærlighet til oss utfordres. Dette er samtidig en utfordring og et kall til en forpliktelse overfor alle som Jesus identifiserer seg med, hans brødre og søstre i verden (1. Joh 4), de fattige, de lidende og et kall til å ta vare på jord, sjø og luft.²⁰ I gudstjenesten blir det gitt mulighet for en symbolsk handling for å synliggjøre forpliktelsen. Dette kan være ved å legge en stein på gulvet foran et alter, tenne et lys, feste en skrevet lapp til et kors, legge en stein i en bolle med vann etc. Forskjellige deler av kirken kan også brukes, slik som å tenne et lys i et sidekapell som en handling og et tegn på å vente framfor Gud, eller få en dråpe vann på pannen fra døpefonten som en fornyelse og bevisstgjøring av løftene knyttet til dåpen. Det som gjøres av den enkelte under gudstjenesten skal både ha karakter av å gi så vel som å få. Dette kan gjøres ved at man tar det tente lyset

---

¹⁹ Worship book s. 67-70.

²⁰ Worship bokk s. 98.

med seg tilbake dit man sitter, bli salvet med olje, blir gitt en stein eller får en papirlapp med et Jesusord.²¹ Gudstjenestens oppbygging er som følger:

Welcome

Opening responsens

Leader: Jesus says, I am the Way for you,

All: And so we come to follow Christ.

Leader: Jesus says, I am the truth for you.

All: And so we come to dwell in the light

Leader: Jesus says, I am the life for you.

*All: And so we come,
leaving behind all else to which we cling.*

Song

Scripture

Song

Sign to commitment and promise

Prayer and/or affirmation and commitment

Song

Closing responses

Promise and blessing

Leader: Jesus said, I am with you always

May God the Creator bless you

May the Son walk with you.

May God the spirit lead your lifes with love.

All: Amen.²²

Utvalget av sanger handlet om å følge Jesus, velge, ta skrittet osv. Vanligvis er jeg kritisk til vektlegging i gudstjeneste og forkynnelse av det subjektive valget som mennesker blir utfordret til å gjøre i forhold til omvendelse. Dette fastholder jeg fremdeles da jeg mener det er Gud som har valgt oss og gitt oss sine gaver. Samtidig ser jeg at det er viktig å utfordre både meg selv og andre til å ta valg på mange områder i livet; hvordan vi lever, bruker tid og penger, hjelper andre osv. Her ser jeg at det må gjøres valg og at ikke å ta valg også er et valg. Sånn sett handler valget i denne sammenhengen om en bevisstgjøring av hvordan jeg lever livet mitt i Guds hånd, hvordan jeg forvalter mitt eget liv og lever det. For mange mennesker kan valget og forpliktelsen som det utfordres på i

---

²¹ Worship book s. 105.

²² Worship book s. 100-102.

denne gudstjenesten, handle om å bli bevisst det de faktisk har fått i gave av Gud, at de får leve i Guds omsorg hver dag uten helt å være klar over det. Det handler om en bevisstgjøring om at Jesus døde og stod opp for oss. Det er viktig å holde fast at dette er en bevisstgjøring til noe jeg allerede har del i gjennom dåpen, at det ikke handler om å føle seg god nok, ta et valg en bestemt dag, men at det skjedde da Gud valgte oss først, tok imot oss i dåpen og før det, den dagen vi ble skapt i Guds bilde. Bruken av kirkerommet til tenning av lys i sidekapell, salving med olje og lignende, virker greit. Det jeg er kritisk til, er bruken av vannet i døpefonten til å merke pannen og fornye løftene i dåpen. Her mener jeg det er viktig å holde fast ved at vi kun trenger å bli døpt en gang og at Gud trofast står ved sitt løfte på tross av oss. Bruken av døpefont og vannet i denne kan lett skape en forståelse av at dette er noe som trenger å bli gjentatt med vår vilje og vårt valg som styrende. Da blir det feil bruk av symboler.

Oppsummering

I denne artikkelen har jeg løftet fram mine erfaringer med keltisk spiritualitet i møte med gudstjenester og forbønnshandlinger i The Abbey i Iona Community. Den Keltisk kristne tradisjonen vektlegger et positivt menneskesyn som får klare uttrykk i liturgien i The Abbey hvor det blant annet bekreftes: «God's goodness at the heart of humanity, planted more deeply than all that is wrong». Jeg opplever dette som en klar kontrast til menneskesynet uttrykt gjennom Den norske kirkes gudstjenesteliturgi bygget på tradisjonen fra Augustin. Her vektlegges det blant annet i syndsbekjennelsen: «syndige menneske som kjenner lysten til det onde i mitt hjerte». Et av målene til IC er stadig å søke nye måter å leve ut evangeliet i dagens verden. Dette er også en utfordring til oss i Den norske kirke. Jeg mener synet på Augustins arvesyndslære og læren om denne må settes på dagsorden i vår kirke, og ønsker meg en teologisk debatt rundt denne tematikken.

Litteratur:

- The Iona Community (2005), *Iona Abbey Worship book*. Glasgow: Wild goose publications.
- Gudstjenestebok for den norske kirke* (1992). Oslo: Verbum forlag.
- Newell, Philip J. (2004), *Hver dag, hver natt. Keltiske bønner fra Iona*. Oslo: Verbum forlag.
- Olsen, Harald (1999), *Ilden fra vest. Tekster fra keltisk fromhetstradisjon*. Oslo: Verbum forlag.
- Ritchie, Anna and Fisher, Ian (2003), *Iona Abbey and Nunnery*. Edinburg: Historic Scotland.

Davies, Oliver and Bowie, Fiona (1995), *Celtic Christian Spirituality. An anthology of medieval and modern sources*. London: SPCK, Holy Trinity Church.

Meehan, Bernhard (1994), *The Book of Kells. And illustrated introduction to the manuscript in Trinity College Dublin*. London: Thames and Hudson Ltd.

English summary

In this essay the author presents his experience with Celtic spirituality attending different services in The Iona Abbey and Iona Community. The Celtic Christian tradition has a positive view on humanity. In the Iona Abbey service they affirm: «God's goodness at the heart of humanity, planted more deeply than all that is wrong.» The author wants a theological discussion in The Lutheran Church in Norway on; the view on humanity, the role of Augustine, the teaching of original sin and the liturgy of confessions of sins.

Elling Erichsen (f. 1957). Seniorprest i Heimevernet siden 2003. Menighetsprest i Gjerdrum 1987-90. Feltprest i Hæren på Heistadmoen 1990-2002. Medforfatter i Lars Mehlum (red), Tilbake til livet, 1999 med kapittelet: «Kirkens rolle i selvmordsforebygging.» Artikkel om samme tema i det teologiske tidsskriftet Ung Teologi nr. 2 -2007. Adresse: Brennatoppen 7, 3300 Hokksund. E-mail: erichsen@mil.no.

Norm og situasjon

*En drøfting av krig/fred-spørsmålet i lys av kirkelig debatt i
Norge i tiden 1945 – 2003*

En presentasjon av avhandlingen

AV NILS TERJE LUNDE

Den teologiske doktoravhandling som presenteres i denne artikkelen ble påbegynt høsten 1998 da jeg ble tatt opp på Menighetsfakultetets doktorgradsprogram. Professor, dr. theol. Torleiv Austad har vært veileder. Avhandlingen ble innlevert til bedømmelse i mars 2007. Som bedømmelseskomité ble følgende oppnevnt: professor, dr. theol. Jens Holger Schjørring, Aarhus; seniorforsker, dr. art. Henrik Syse, Oslo og professor, dr. theol. Gunnar Heiene, Oslo. En enstemmig bedømmelseskomité innstilte 8. juni 2007 avhandlingen som forsvarbar for den teologiske doktorgrad. Offentlig disputas ble gjennomført 21. september 2007 på Det teologiske Menighetsfakultet, med Henrik Syse som førsteopponent og Jens Holger Schjørring som andreopponent. I tillegg til de ordinære opponenter opponerte professor emeritus Ivar Asheim ex auditorio.

I avhandlingen drøftes krig/fred-spørsmålet i lys av norsk kirkelig debatt i etterkrigstiden. Avhandlingen har en tredelt hovedstruktur, fordelt på syv hovedkapitler. Kapittel 1 utgjør innledningsdelen av avhandlingen, herunder også en innledende teoridel. Analysedelen av avhandlingen er delt opp i fem kapitler, kapitlene 2 til 6, mens kapittel 7 utgjør avhandlingens normative drøftingsdel.

Krig/fred-spørsmålet er et av de eldste, alvorligste og mest kontroversielle etiske spørsmål i kirkens og teologiens historie. Det er få problemområder hvor posisjonene spriker så mye som nettopp her, fra en absolutt avvisning av enhver krig og krigsdeltagelse som under alle omstendigheter etisk forkastelig, som det ene ytterpunkt og til en like absolutt tiljubling av krig som et etisk gode i seg selv som det andre ytterpunkt. Mellom disse ytterpunktene finnes det en rekke mellomstandpunkter til spørsmålet.

Spørsmålet tilhører ikke den gruppen av klassiske problemstillinger hvor det kan sies å ha blitt oppnådd konsensus gjennom den kirkelige og teologiske læreutvikling. Slike spørsmål har gjerne hatt konsekvenser for den konfesjonelle differensieringen i ulike kirkesamfunn. Til en viss grad gjelder dette også krig/fred-spørsmålet, men like gjerne har ulike posisjoner gått på tvers av, og gjennom, de ulike kirkesamfunn. Spørsmålet synliggjør altså en systematisk-teologisk divergens av tverrkonfesjonell karakter.

I rammen av denne brede systematiske og historiske sammenheng må den norske etterkrigsdebatten sies å utgjøre et meget avgrenset utvalg. Den analyserte debatten har foregått innenfor en enhetlig konfesjonell og kirkelig sammenheng, i en felles samfunnsmessig ramme og innenfor et relativt begrenset tidsrom. Dermed skulle man kunne ventet seg en debatt med relativ stor konsensus. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Den norske debatten oppviser et stort spekter i posisjoner og tilnærminger både i et systematisk perspektiv og kronologisk innenfor den perioden som analyseres.

Problemstilling

Utgangspunktet for problemstillingen i avhandlingen er den systematiske og kronologiske divergens som nevnes over. Denne doble divergensen vil nemlig kunne betraktes som grunnperspektiver til forståelse av den kirkelige krig/fred-diskurs, og kan dermed også klarlegge sentrale sider ved krig/fred-spørsmålets kompleksitet.

Den første divergensen er av systematisk karakter. Dette kommer konkret til uttrykk gjennom et spekter av divergerende normative posisjoner. Disse varierer fra en etisk akseptasjon av krig på den ene side til en etisk avvisning av krig på den annen side. Spørsmålet vil her være hvordan slike normative posisjoner etableres og utvikles, herunder hvilken sammenheng som kan etableres mellom normative posisjoner i krig/fred-spørsmålet og tilgrunnliggende normer. De konkrete normative posisjonene kan i et normteoretisk perspektiv forstås som en operasjonalisering av tilgrunnliggende normer i et bestemt etisk problemkompleks. Det er med andre ord tale om en relasjon mellom normer på ulike nivå. En avdekking av denne relasjonen vil både kunne bidra til en klarlegging av den enkelte normative posisjon og vil samtidig kunne klarlegge forholdet mellom ulike normative posisjoner.

Den andre divergensen er av kronologisk/kontekstuell karakter. Dette kommer konkret til uttrykk gjennom at normative posisjoners plass, omfang og innhold i kirkelig og teologisk diskurs fremstår forskjellig i ulike historiske og sam-

funnsmessige sammenhenger, og i forlengelsen av dette også i form av eksistensen av ulike etiske konklusjoner. Spørsmålet her vil være hvilke faktorer i den historiske og samfunnsmessige sammenheng som fremstår som sentrale for å forstå divergensen, og i forlengelsen av dette hvordan disse faktorer begrunnes og innholdsbestemmes.

Disse to delproblemstillingene: den normative og den situasjonsmessige, leder frem til en tredje delproblemstilling, som kan betegnes som en hermeneutisk problemstilling. Denne kan generelt formuleres som følgende: Hvordan skal relasjonen mellom det normative og det situasjonsmessige forstås? Mer spesifikk vil delproblemstillingen kunne formuleres i tre underspørsmål. For det første: Hvilken betydning har normene for tolkningen av situasjonen? For det andre: Hvilken betydning har situasjonen for tolkningen av normene? For det tredje: Hvordan operasjonaliseres en slik relasjon metodologisk, det vil si gjennom den etiske metode som anvendes?

De tre delproblemstillingene sett i sammenheng vil være et bidrag til å analysere og klargjøre tilgrunnliggende etisk hermeneutikk med utgangspunkt i et konkret materiale som kjennetegnes av en dobbel divergens. Målsettingen er altså å vise konkret hvordan normer virker på fortolkningen av situasjonen og tilsvarende hvordan situasjonen påvirker fortolkningen av normer, kort sagt hvilken sammenheng som lar seg etablere mellom norm og situasjon. I neste omgang kan denne analysen også anvendes som grunnlag for en drøfting av mulighetene for utforming av en etisk modell for krig/fred-spørsmålet som ivaretar både det normative og det situasjonsmessige på en relevant og sakssvarende måte.

Analyseresultater

Det materialet som analyseres i avhandlingen består av 39 bidrag. Omfangsmessig varierer bidragene fra korte uttalelser til relativt omfattende bøker. Hovedtyngden er allikevel bidrag i artikkel- eller brosjyreformat. Bidragene er tidsmessig avgrenset innenfor perioden 1945 – 2003. Utvalget av analyserte bidrag er avgrenset til bidrag med kirkelig tilknytning. Det er lagt vekt på å få med både offisielle kirkelige uttalelser, fagteologiske bidrag, så vel som mer typiske debattbidrag. I en viss forstand vil alle bidrag kunne forstås som debattbidrag, i den forstand at de er skrevet med tanke på, og fungerer i, en aktuell debattsituasjon. Det er også vektlagt å få med en bredde i normative posisjoner i debatten, samt at materialet mest mulig balansert dekker hele analyseperioden fra 1945 til 2003.

Gjennom analysen påvises det en rekke tilnærminger og modeller, herunder også interessante utviklingstrekk med tanke på hvilken plass relasjonen mellom norm og situasjon kan ha i den etiske modell. Under vil det pekes på de sentrale tilnærminger og modeller som finnes i de ulike analyseperiodene og hvilke utviklingstrekk som gjør seg gjeldende.

Den første analyseperioden omhandler bidrag fra perioden 1945 – 1959 og betegnes tematisk som «Krigserfaring, nasjonalt fellesskap og sikkerhetspolitisk polarisering». I denne perioden synliggjøres noe av spennet i kirkelige posisjoner i krig/fred-spørsmålet som er omtalt innledningsvis. Posisjonene varierer fra en entydig teologisk akseptasjon av militær maktanvendelse til en like tydelig teologisk forankret avvisning. I begge ytterposisjonene har den etiske modell en deduktiv innretning. Det situasjonsmessige blir tilsvarende svakt betont, men analysen har samtidig også vist at det situasjonsmessige spiller en større rolle enn det den deduktive modellen skulle tilsi. I denne analyseperioden finner vi imidlertid også en mellomposisjon med hensyn til forståelse av teologisk akseptasjon av militær maktanvendelse. Her finner vi også en mer eksplisitt og positiv vurdering av den aktuelle situasjons betydning for den etiske konklusjon. Analysen har imidlertid synliggjort et lignende problem som i de deduktive modeller, men nå med motsatt fortegn: det normative står i fare for å opptre implisitt i situasjonsanalysen.

Den andre analyseperioden omhandler bidrag fra perioden 1960 – 1965 og betegnes tematisk som «Den første atomvåpendebatten». I denne analyseperioden er det et nyere sikkerhetspolitisk problemområde som i særlig grad tematiseres: atomvåpenspørsmålet, og hvilken betydning dette har for den etiske analyse. Dette er på den ene side en innsnevring av det sikkerhetspolitiske problemfeltet sett i forhold til den første analyseperioden, men samtidig innebærer det også en markant større fokus på de hermeneutiske problemstillingene generelt og norm/situasjonsperspektivet spesielt. Atomvåpnene problematiserer den tradisjonelle krigsetiske tilretteleggelsen, og spørsmålet blir da hvordan man skal tenke etisk i møte med den nye situasjonen. Et generelt perspektiv i denne perioden er relasjonen mellom det absolutte/ideelle og det relative, men graden av innholdsbestemmelse, hvordan begrepene forankres teologisk og hvordan relasjonen skal forstås, varierer. Det sentrale spenningsfeltet dreier seg om relasjonen skal forstås deduktivt, det vil si idealenes forrang over det relative, eller om den skal forstås dialektisk. Gjennom dette spørsmålet aktualiseres også den lutherske lov/evangelium-modell som en mulig teologisk forankring.

Den tredje analyseperioden omhandler bidrag fra perioden 1966 – 1979 og betegnes tematisk som «Det utvidede fredsbegrep». I denne perioden utvides

igjen det sikkerhetspolitiske perspektiv i debatten, spesielt sett i forhold til den andre analyseperioden, men også i forhold til den første. Mens perspektivet i de to første periodene primært var nasjonalt og vestlig, blir perspektivet nå globalt. Det skjer også en markant utvidelse av omfanget av det sikkerhetspolitiske feltet, hvor eksempelvis ressurs spørsmål og fattigdomsproblematikk rykker inn i fokus. Dette kombineres med en økt vekt på målsettings- og legitimeringsproblematikken. Vektleggingen av de hermeneutiske problemstillingene videreføres og forsterkes i forhold til den andre analyseperioden, nå ikke begrenset til atomvåpenspørsmålet, men anvendt generelt. I denne analyseperioden blir det et sentralt anliggende at krig/fred-problematikken er av en slik kompleks karakter at den ikke entydig lar seg dedusere fra verken norm eller situasjon i form av endelige og eviggyldige løsninger, men i situasjonsbetingede løsninger hvor både norm og den aktuelle situasjon inngår som grunnelementer. Selv om en deduktiv tilretteleggelse mellom disse grunnelementene er representert blant de analyserte bidragene, er det ulike formuleringer av dialektiske modeller som er dominerende.

Den fjerde analyseperioden omhandler bidrag fra perioden 1980 – 1989 og betegnes tematisk som «Den andre atomvåpendebatten». I denne perioden er det igjen atomvåpenproblematikken som settes på dagsorden, men dette skjer i rammen av det brede sikkerhetspolitiske perspektiv som vi finner i forrige analyseperiode. Samtidig tematiseres her en spenning mellom bidrag som vektlegger et bredt fredsetisk perspektiv, herunder en aktiv samfunns politisk rolle for kirken, kombinert med en kritisk tilnærming til vestlig atomvåpenstrategi og bidrag som målbærer et mer tradisjonelt militærmaktorientert syn på sikkerhetspolitikk, kombinert med en tilbakeholdenhet når det gjelder kirken som sikkerhetspolitisk aktør. I dette spekteret finner vi også mellomposisjoner hvor vi tydeligere enn i tidligere analyseperioder finner en vektlegging av rettferdig krig-tradisjonens kriterier som en mulig operasjonalisering av et kirkelig og teologisk bidrag til den sikkerhetspolitiske diskurs.

Den femte analyseperioden omhandler bidrag fra perioden 1990 – 2003 og betegnes tematisk som «Multipolaritet, intervensjon og terrorisme». I denne perioden utvides igjen det sikkerhetspolitiske problemfeltet, og en rekke nye problemstillinger tematiseres. Disse nye problemstillinger innebærer samtidig også en nyaktualisering av den klassiske begrensede bruk av militær makt, et perspektiv som på grunn av atomvåpenproblematikken hadde spilt en underordnet rolle tidligere i den norske kirkelige debatten. Som en følge av dette blir også rettferdig krig-tradisjonens kriterier løftet frem som en sentral operasjonalisering. Dette kan også sees på som en videreutvikling av de tendenser som finnes i

bidrag fra fjerde analyseperiode. I den femte analyseperioden finner vi i større grad enn tidligere en konvergens mellom det fredsetiske og det krigsetiske perspektivet, hvor rettferdig fred og rettferdig krig ikke forstås som gjensidig utelukkende konsepter, men som komplementære størrelser. Selv om den normative/teologiske forankring varierer mellom bidragene, må det i rammen av perioden allikevel sies å ligge tydelige ansatser til en helhetlig etisk modell for krig/fred-spørsmålet, hvor norm/situasjonsperspektivet konkretiseres i form av etablering, utvikling og anvendelse av kriterier.

En etisk modell for vurdering av krig/fred-spørsmålet

Det sentrale normative arbeidet i avhandlingen er formuleringen av en etisk modell for vurdering av krig/fred-spørsmålet. Denne formulering skjer med utgangspunkt i analysen av den norske debatten.

Strukturen i den etiske modellen kan anskueliggjøres ved tabellen som er satt opp under (tabell 1).

Grunnfaktorer	Kriteriegrupper	Kriterier
Skriften som øverste autoritet	Ius ad pacem	Orden
		Humanitet
		Rettferdighet
Avledet autoritet	Ius ante bellum	Institusjoner
		Rettsregler
		Prosedyrer
Debattanalyse	Ius ad bellum	Legitim autoritet
		Rett grunn
		Rett intensjon
		Rettslig deklarasjon
		Siste utvei
		Realisme
		Proporsjonalitet
Aktuell situasjon	Ius in bello	Motivasjon
		Distinksjon
		Proporsjonalitet
	Ius post bellum	Rettsoppgjør
		Samfunnsbygging
		Forsoning

Som fremholdt i den innledende problemstillingen vil et sentralt spørsmål være hvordan relasjonen mellom norm og situasjon skal operasjonaliseres metodologisk. Som analysen har vist kan dette gjøres på ulike måter, i et spekter fra deduktive til induktive modeller, med tilsvarende vekt på henholdsvis det normative og situasjonsorienterte.

For å ivareta disse hensyn på en best mulig måte er det i formuleringen av den etiske modell i avhandlingen valgt det som her kalles en saksorientert kriteriestruktur. Slike kriterier finner vi i rammen av den norske debatten, i særlig grad fremstår en slik struktur utviklet i den femte analyseperioden, men også i de andre analyseperiodene kan vi finne slike kriterier, selv om det i mindre grad er tale om en helhetlig kriteriestruktur. Ved å velge en saksorientert kriteriestruktur knyttes den etiske modellen til rettferdig krig-tradisjonen. Nettopp denne normative tradisjonen må sies å være det klassiske uttrykket for en slik tilnærming. Selv om kriteriene i denne tradisjonen ikke dekker hele spekteret i krig/fredsspørsmålet som blir lagt til grunn her, vil kriteriene allikevel kunne fungere som et utgangspunkt for modellen.

Kriteriene i rettferdig krig-tradisjonen kan defineres som både normativt orienterte og saksorienterte. Kriteriene er normativt orienterte i den forstand at de hviler på, og er bærer av, etiske normer. De etiske normene som aktualiseres gjennom kriteriene er ikke begrenset til én normativ teori, men i rammen av kriteriene som helhet kommer både deontologiske, teleologiske og dydsetiske normer til uttrykk. De ulike normative teoriene fremstår her som komplementære, og ikke som gjensidig ekskluderende. Denne komplementære forståelsen vil også bli lagt til grunn i denne etiske modellen. Krig/fredsspørsmålet er av en slik kompleks karakter at den etiske drøftingen ikke kan avgrenses til én bestemt normativ teori. Dernest er kriteriene saksorienterte i den forstand de ulike kriteriene ivaretar ulike saksaspekter ved krig/fredsspørsmålet, som eksempelvis aktøraspektet, begrunnelsesaspektet og instrumentaspektet. Som for de ulike normative teoriene del fremstår også de ulike saksaspekter som komplementære.

Forståelsen av kriteriene som samtidig normativt orienterte og saksorienterte innebærer at denne kriterieformen vil være velegnet i en etisk modell som baserer seg på relasjonen mellom norm og situasjon. Denne relasjonen kommer til uttrykk i kriteriene både konstitutivt og prosessuelt. Konstitutivt kommer det til uttrykk ved at kriteriene ikke skal forstås som statiske, men som dynamiske størrelser. Endringer i situasjon og situasjon vil kunne ha konsekvenser for utformingen av kriteriene. Prosessuelt kommer det til uttrykk ved at kriteriene er analyseredskaper i vurderingen av den aktuelle situasjon. Den etiske konklusjon

foreligger ikke apriorisk, det vil si forut for den aktuelle situasjon, men aposteriorisk, det vil si etter anvendelsen av kriteriene i møte med den aktuelle situasjon. Det sentrale hermeneutiske anliggende, relasjonen mellom norm og situasjon kjennetegner modellen som sådan, kommer til uttrykk i definisjonen av enkelte kriterium og i selve anvendelsen av de enkelte kriterier i den etiske analysen. Målsettingen er altså å integrere det normative og det situasjonsbestemte anliggendet i hele den etiske prosessen på en måte som i størst mulig grad gjenspeiler en hermeneutisk prosess i møte med det aktuelle etiske spørsmålet.

Ius ad pacem betegner den første og grunnleggende kriteriegruppen i den etiske modellen, og har sentral betydning for utformingen også av de påfølgende kriteriegrupper. Konkret omfatter *Ius ad pacem* kriterier som har som sikte å fremme freden. Selv om fredsperspektivet ikke står like sentralt i alle de analyserte bidrag, må perspektivet allikevel sies å ha blitt løftet frem i rammen av den norske debatten som helhet. Det gjelder både noen av de tidligere bidrag, men i særlig grad i rammen av de siste analyseperiodene. Et sentralt synspunkt i flere av disse bidragene er at fredsperspektivet ikke nødvendigvis trenger forstås som et gjensidig utelukkede alternativ til den mer tradisjonelle krigsetiske tilnærmingen, men at disse kompletterer hverandre. Det vil her allikevel her være betont at det fredsetiske må ha en primær og definerende funksjon i relasjon til det krigsetiske. Dette er også lagt til grunn for den etiske modellen.

Utformingen av kriteriegruppen *ius ad pacem* har altså perspektiver fra den norske debatten som et viktig utgangspunkt. Det samme er tilfelle når det gjelder utvalget av kriteriene orden, humanitet og rettferdighet. Alle disse finnes i rammen av den norske debatten som helhet, om ikke alle er tilstede i enkeltbidragene. Det selvstendige bidrag til *ius ad pacem* som kriteriegruppen er et uttrykk for er først og fremst knyttet til det systematiske. Dette gjelder for det første sammenstillingen av og plasseringen av *ius ad pacem* som en egen kriteriegruppe ved siden av de tradisjonelle. Synspunktet om det fredsetiske og det krigsetiske som kompletterende aspekter i den norske debatten har ikke tidligere vært systematisert i form av en felles etisk modell. For det andre bidrar kriteriegruppen til en systematisk, helhetlig og integrert forståelse av relasjonene mellom de ulike kriteriene orden, humanitet og rettferdighet.

I sum uttrykker de tre *ius ad pacem*-kriteriene at freden må være ordnet, human og rettferdig. Disse etiske kravene til fredens form og innhold er prinsipielt sett ikke motsetninger, men kan sees på som krav som er nært knyttet til hverandre og som utfyller hverandre. Samtidig er det også pekt på at denne komplementære tilretteleggelsen kan problematiseres, eksempelvis i form av den klassiske distinksjon mellom orden på den ene side og rettferdighet på den annen

side. I tillegg til dette kommer så den problematikk som knytter seg til ulike aspekter ved det enkelte kriterium som står i et spenningsforhold til hverandre. Slike spenningsforhold mellom ulike kriterier og ulike aspekter ved kriteriene trenger med nødvendighet ikke å måtte harmoniseres. Fra et luthersk perspektiv kan det tvert om hevdes at dette spenningsforholdet er et uttrykk for kriterienes dynamiske karakter og funksjon.

Kriteriegruppen *Ius ante bellum* følger etter kriteriegruppen *Ius ad pacem*, og kan forstås som en operasjonalisering av sentrale aspekter ved denne. I særlig grad er det ordenskriteriet som aktualiseres, men de andre kriteriene vil også være relevante. Et aspekt ved ordenskriteriet er fred forstått som fravær av krig. Under *ius ante bellum* konkretiseres dette i form av tiltak som forebygger, hindrer eller forsinker krig. Konkret kan tiltakene kategoriseres som institusjoner, regler og prosedyrer, som uttrykk for tiltakenes personelle, materielle og prosessuelle dimensjoner.

Kriteriegruppen tematiserer en spenning mellom realisme og liberalisme, for det første i form av forholdet mellom nasjonale tiltak og internasjonale tiltak, for det andre i form av forholdet mellom harmonisk og konfliktorientert samfunnsforståelse. En slik spenning behøver ikke søkes løst opp, men kan betraktes som en helhetlig forståelsesramme. *Ius ante bellum*-tiltak vil måtte utformes i rammen av denne spenningen, mellom hva som ideelt og hva som er realistisk å oppnå.

Det overordnede etiske anliggende i vurderingen av *ius ante bellum*-tiltak vil måtte være at de effektivt forebygger, forhindrer eller forsinker krig, men at en slik effektiv orden samtidig ikke må komme i konflikt med humanitets- og rettferdighetskriteriene. Det blir her av sentral betydning å foreta en kritisk vurdering av de enkelte tiltak i den aktuelle situasjon.

Mens *ius ad bellum* i rammen av rettferdig krig-tradisjonen fremstår som den første av to hovedkategorier, forstås denne kriteriegruppen i rammen av den etiske modellen som en kronologisk og systematisk videreføring av *ius ante bellum*. *Ius ad bellum* kommer til sin anvendelse i den grad *ius ante bellum* ikke fører frem. I denne forstand vil kriteriegruppen også kunne forstås som en sekundær operasjonalisering av *ius ad pacem*. Dette kommer innholdsmessig til uttrykk ved at *ius ad pacem*-kriteriene orden, humanitet og rettferdighet vil stå sentralt i definisjonen og innretningen av de enkelte *ius ad bellum*-kriteriene.

Ius ad bellum er den av kriteriegruppene som må defineres som mest veletablert, etterfulgt av *ius in bello*. Den er historisk sett selve det sentrale perspektiv i den teologiske og filosofiske refleksjon om krig/fred-spørsmålet, og dette kommer også til uttrykk i den sentrale plass som kan leses ut av den norske de-

batten. Dette er på samme tid en styrke og en svakhet ved kriteriegruppen. Det er en styrke i den forstand at kriteriene har utkrystallisert seg som resultat av en lang og bred erfaring i skjæringspunktet mellom normer og endret situasjon. Dette er samtidig en svakhet i den forstand at flere av kriteriene i realiteten har fått en nærmest autoritativ status, et forhold som kan fremstå som særlig problematisk dersom man ikke legger til grunn at kriteriene i seg selv, og i forlengelsen av dette hvordan de tilrettelegges og fortolkes nettopp er et spørsmål om interaksjon mellom normer og situasjon. Det har derfor vært et sentralt poeng i analysen av disse kriteriene å vektlegge denne dynamikken. Selv om den tradisjonelle kategoriseringen i all hovedsak er blitt opprettholdt her, vil den innholdsmessige dimensjonen i flere tilfeller avvike fra den tradisjonelle.

Ius in bello angir de etiske betingelser for krigføringen, knyttet til dens midler, metoder og mål. Kriteriegruppen forstås både kronologisk og systematisk i forlengelsen av *ius ad bellum*. Med dette avvises et fullstendig skille mellom disse to kriteriegruppene. Samtidig legges det heller ikke til grunn et sammenfall. Det er behov for å skjelne både kronologisk og systematisk mellom dem.

I motsetning til den tradisjonelle todelingen i kriteriene distinksjon og proporsjonalitet, opereres det her med en tredeling hvor motivasjon utgjør et kriterium sammen med de to nevnte kriteriene. På denne måten ivaretas tydeliggjøres et sentralt aspekt ved *ius ad bellum*, nemlig kriteriet rett intensjon. Kriteriet motivasjon ivaretar et aktørfokusert perspektiv som i begrenset grad aktualiseres i nyere fremstillinger av krig/fred-etikken, men som allikevel kan utledes av den norske kirkelige debatten. Det har også betydning for den etterfølgende kriteriegruppen *ius post bellum*. Distinksjonskriteriet som følger etter motivasjonskriteriet og angir et komplementært perspektiv på krigføringens aktører. Et tredje perspektiv finner vi i proporsjonalitetskriteriet. Mens perspektivet under distinksjonskriteriet dreier seg om å skjelne mellom krigføringens midler, metoder og mål, vil perspektivet under proporsjonalitetskriteriet være å se disse i sammenheng med hverandre.

De tre *ius in bello*-kriteriene vil altså vurderes som komplementære. Det betyr ikke at de vil være motsetningsfrie, men det er nettopp i den spenningen som vil være mellom dem at *ius in bello* som et hermeneutisk-etisk rammeverk om krigføringen tydeliggjøres.

Situasjonen etter krigens avslutning har tradisjonelt sett vært lite fremtredende i den etiske refleksjon om krig/fred-spørsmålet. Men i den norske debatten finnes det klare ansatser til en slik refleksjon som kan brukes i etablering av *ius post bellum* som en egen kriteriegruppe. I lys av den betydning etterkrigssituasjonen *de facto* har som grunnlag for fremtidig konfliktnivå, men også med

tanke på krigens etiske intensjon, fremstår dette som et sentralt felt. I forlengelsen av dette fremstår det derfor som sentralt og meningsfullt å tale om en egen kriteriegruppe, som her er benevnt *ius post bellum*. Samtidig vil også denne kriteriegruppen være nært knyttet til flere av de andre kriteriene vi finner i de øvrige tre kriteriegruppene. I denne modellen består kriteriegruppen av tre kriterier: rettsoppgjør, samfunnsbygging og forsoning, hvor det siste i særlig grad peker tilbake på rettferdig fred-perspektivet i *ius ad pacem*.

Konklusjon

I avhandlingens problemstilling ble det lagt til grunn at den kirkelige og teologiske tilnærming divergerer, både i et systematisk og et kontekstuellt perspektiv. For å analysere denne divergensen nærmere ble det skjelnet mellom det normative, situasjonsmessige og hermeneutiske anliggende. Disse anliggender må imidlertid sees i sammenheng. Denne sammenhengen ble i særlig grad konkretisert i drøftingen av det hermeneutiske anliggende, bestående av relasjonen mellom norm og situasjon og spørsmålet om metodologisk operasjonalisering.

Problemstillingen ble så lagt til grunn for analysen av den norske kirkelige debatten. Analysen har synliggjort og konkretisert et normativt, situasjonsmessig og hermeneutisk spekter. Gjennom dette kan analysen også være et bidrag til en klargjøring og drøfting av kirkelig og teologisk refleksjon om krig/fred-problemet generelt og av metodologisk operasjonalisering spesielt. Den etiske modellen som er utviklet i avhandlingen er et forsøk på en slik operasjonalisering.

Målsettingen med modellen er å integrere det normative og det situasjonsmessige på en hermeneutisk adekvat måte. Modellen består av en rekke kriterier, hvor hvert kriterium ivaretar ulike aspekter eller dimensjoner ved krig/fred-spørsmålet. Sett i sammenheng utgjør kriteriene et bredt, men samtidig konkret analytisk redskap. Relasjonen mellom norm og situasjon er søkt behandlet som integrerte faktorer i kriteriene. Dette kommer til uttrykk på formativt nivå: i hvilke kriterier som anvendes og i den innholdsmessige definisjonen av det enkelte kriterium. Men det kommer også uttrykk på prosessuelt nivå, ved at den etiske konklusjon ikke direkte kan deduseres fra det enkelte kriterium, men ved at analyse av den aktuelle situasjon blir en integrert del av selve den etiske analyse.

Modellen ivaretar imidlertid ikke bare det komplekse og hermeneutiske perspektivet, også forståelsen av et helhetlig perspektiv på krig/fred-spørsmålet blir sentral. Gjennom modellen ivaretas både det fredsetiske og krigsetiske perspek-

tivet som legitime og komplementære størrelser. Det fredsetiske og det krigsetiske perspektiv må ikke forstås som gjensidig utelukkende perspektiver, men må tvert om sees i sammenheng. Dette betyr imidlertid ikke at det ikke kan være et spenningsforhold mellom disse perspektivene, men her vil det tilgrunnliggende synspunktet være at en slik spenning er legitim og meningsfull.

Modellens hermeneutiske utforming innebærer at de tilnærmingsmessige, analytiske og metodiske aspektene ved krig/fred-spørsmålet som etisk tema løftes frem på bekostning av konkrete standpunkter. I dette ligger en åpenhet for ulike konklusjoner hva angår anvendelse i en aktuell situasjon. Et slikt fokus er ikke bare negativt bestemt, det vil si en konsekvens av problemets kompleksitet, men kan også forstås som bidrag til en bredere, helhetlig og mer prinsipiell diskurs, med vekt på forståelse og gjensidig respekt for ulike overveielser og konklusjoner.

Nils Terje Lunde (f. 1971). Skolesenterprest ved Forsvarets Skolesenter, Akershus festning. Luftkrigsskoleprest 1996 – 2005. Har publisert arbeider i medie-etikk, militæretikk og feltpresttjenestens historie. Adresse: Myrdalveien 3C, 1086 Oslo. E-post: nlunde@fss.mil.no

Bokanmeldelser og kommentarer

Veglederen

Anders McD Sookermany og Jørgen W. Eriksen (red.) (2007): *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund*. GAN Aschehoug.

Et festskrift til Nils Faarlund er en hyllest til det arbeidet Nils Faarlund har stått for gjennom sine år som en markant bidragsyter for ferdsel i naturen. Forsvarets institutt ved Norges idrettshøgskole med redaktørene Anders McD Sookermany og Jørgen W. Eriksen har gjennom dette verket gitt flere en mulighet til å bli kjent med Nils, hans tanker og det han står for. Noe jeg personlig setter stor pris på, da mine møter med Nils og Norges Høgfjellsskole både som kadett og senere som ansatt på Krigsskolen har gitt meg mye.

Selve boken er meget innbyende og det er gjort et veldig godt arbeid med å gi den et uttrykk rent formmessig, som også sier noe om Nils som person og hans virke. Den er trykket på miljøvennlig papir, og er en av få bøker som er svanemerket, hvor bilder og symbol sier noe om de ulike fasene i livet til Nils.

Boken er bygd opp kronologisk med bidrag fra personer som har møtt Nils i ulike faser av hans liv og mennesker som har tilknytning til han på ulike måter. Fra hans nærmeste familie, venner, offiserer og mennesker, som bryr seg om det samme som Nils. Navnene på de ulike kapitlene sier mye om Nils som person og hvem han er. Dette er ord og begreper som har betydd mye for hans tankesett. For å forstå dette på en bedre måte, er Nils invitert til en samtale som innledning til hvert kapittel og gjennom disse samtalene får han utdypet hva han legger i de ulike ord og begrep, spennende lesning og en god måte å lære Nils og kjenne og forstå han.

Spennvidden i bidragene er store, fra det personlige til faglige innlegg rundt lederskap og friluftsliv. Noen av dem jeg finner mest interessante, er fortellingen fra den tidlige tiden og fra Nils sine nærmeste. Gjennom kapittelet Espen Askeladd kan man lese seg til hvordan det har vært å være nærme Nils, hvordan interessen for naturen startet og formidling om det å være i naturen. For de som ikke er kjent med personen Nils Faarlund og det han står for, gir disse fortelling-

en også en god beskrivelse av hvem han er og hva han står for i et litt videre perspektiv.

Gjennom resten av boken er det bidrag fra mennesker som har møtt Nils i ulike sammenhenger. Bidragene gir et bilde av et menneske med enorm interesse for det han har gjort og hvor mye han har betydd for dem som har jobbet med og for han. For hvert kapittel er det samtalen som lager sammenhengen, og bidragene er knyttet opp i temaet for de ulike kapitlene. Gjennom bidragene utdypes begrepene ytterligere og den røde tråden er lett å følge.

Boken er først og fremst en hyllest til Nils og hans virke. Gjennom boken blir en godt kjent med hans tanker og hva han står for. Samtidig inviteres leseren til lære, om viktige temaer innen lederskap, pedagogikk og natur. Utdypet av bidragsyttere med solid bakgrunn og kunnskap rundt temaene det skrives om.

Boken kan absolutt anbefales. Den gir rom for refleksjoner rundt viktige temaer, er et bidrag til faglige diskusjoner og ikke minst en måte å bli kjent med det arbeidet og det Nils Faarlund har stått for og jobbet med i noe over en mannsalder.

*Jens B. Jahren
Instruktør Krigsskolen*

